

GOGOL

TARAS BULBA
I

Ceviren:
Mehmet Özgöl

Cumhuriyet

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 98

TARAS BULBA

I

<http://eskikitaplarim.com>

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde Sn. Mehmet Özgül'ün izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz

Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.

Mayıs 2000

GOGOL

TARAS BULBA

I

Rusçadan çeviren:

Mehmet Özgöl

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir.

23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Âli Yücel

SUNUŐ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuŐkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık.

Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamıŐ -ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız- dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz.

Cumhuriyet

NİKOLAY GOGOL VE TARAS BULBA

Nikolay Vasilyeviç Gogol, 1809'da Ukrayna'nın Poltava ili, Mirgorod ilçesi, Bolşiy Soroçintsi kasabasında doğdu. İyi bir eğitim görmüş, edebiyata, tiyatroya düşkün bir derebeyi (toprak ağası, pomeşçik) ailesinden gelen Gogol, Ukrayna'nın ilk yazarlarından Vasili Afanasyeviç Gogol-Yanovski'nin oğludur.

Gogol'ün çocukluğu mülklerinin bulunduğu Vasilyevka köyünde, zengin bir doğanın içinde geçti. Küçük yaşlarda kör halk ozanlarından dinlediği, düğünlerden, panayır gösterilerinden kulağında kalan masallar, şarkılar, söylenceler onda halk sanatına karşı büyük bir ilgi uyandırdı. Ukrayna'nın çeşitli halk sanatlarından edindiği izlenimler gelecekteki binbir renkle dolu yapıtlarının başlıca kaynağını oluşturdu.

Bu arada daha okul çağlarında döneminin toplumsal, siyasal olaylarını yakından izledi; öğretmenlerinden, kişinin özgürlüğü, hiçbir yetkeye köle olmaması konusunda yönlendirici bilgiler aldı. Öğrenimi sırasında edebiyata, tiyatroya duyduğu yakınlık dolayısıyla okul gazetelerine şiirler, romantik öyküler yazdı; birkaç yıllık bir süre içinde tamamladığı "Türlü Çeşitli Olaylar Kitabı" ya da "El Ansiklopedisi" adındaki çalışmasına okul kitaplarından öğrendiklerini, halk şarkılarını, atasözlerini, düğün ve şölen geleneklerini, halkın inanış türlerini kaydetti. Budunbilim (etnografya) değeri taşıyan bu malzemenin, Gogol'ün ilk önemli yapıtları olan "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler", hatta "Mirgorod Öyküleri"nde kullanıldığını görüyoruz.

Babasının 1825'de ölmesinden sonra, Gogol 1828'de liseyi bitirir bitirmez başkent Petersburg'a yollandı. Edebiyat çevresine girmek umuduyla yanına ilk yapıtı "Hans Külhergarten" adlı duygusal şiirini de almıştı. Ne var ki başkent onu iyi karşılamadı. Yaşam orada çok pahalıydı. Romantik şiirinin eleştirmenlerce alayla karşılanması üzerine, Gogol bastırıldığı nüshaların hemen hemen hepsini toplayıp yaktı. Tiyatro oyunculuğu denemesi de başarısızlığa uğrayınca bakanlıklardan birinde ufak bir yazıcılık görevi bulup çalışmaya başladı. "Bir Delinin Güncesi" ve "Kaput" öykülerinin kahramanlarının hüznüyle yazısıyla o sıralarda yüz yüze gelmiş olsa gerek.

Taşradan gelmiş, yaşam dolu bir gencin bakanlık kodamanlarının doldurduğu başkenti "ruhsuz" bulması kaçınılmazdı. Gogol de kendisini bu ortamdan kurtarıp edebiyat çalışmalarına koyuldu. Ara sıra katıldığı edebiyatçılar çevresinin de yardımıyla başkent okullarından birinde tarih öğretmenliğine başladı. Daha sonra Puşkin'le tanıştı.

Ukrayna'nın renkli doğasını, insanlarını, söylencelerini, şarkılarını konu eden "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler" adlı öyküler toplamı, 1831-1832 yılları arasında yayınlanarak yazarına beklenen ünü sağladı. Daha 22 yaşındaki yazarın kendine duyduğu

güven tamdır artık. Bu arada Petersburg Üniversitesi'nde aldığı tarih profesörlüğü görevi Gogol'ün tarih konusuna eğilmesini sağladı. 1835'te, "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler" in uzantısı olan, "Taras Bulba"nın da içinde bulunduğu "Mirgorod Öyküleri" yayınlandı.

Puşkin'le tanışıp yakınlaşması sonucunda Gogol'ün ilk yapıtlarındaki alaycı, "kaygısız" hava değişmeye başlamıştır. Gogol, "Geceler"i anlatışındaki neşeli gülücüklerden "Petersburg Öyküleri", "Müfettiş", "Ölü Canlar"daki acı toplumsal taşlamaya geçişini Puşkin'in etkisine, dahası doğrudan doğruya işe karışmasına borçludur. Ne yazık ki bu acı toplumsal taşlama, başkent bürokrasisinin hoşuna gitmedi. Sibiryaya sürmekle gözünü korkutan bu çevrelerin baskısıyla moral dengesi bozulan Gogol, ülke dışına çıktı. 1836 - 1848 yılları arasında kısa sürelerle Rusya'ya dönerek çeşitli Avrupa ülkelerinde 12 yılı geçirdi. Fakat yurt dışında kaldığı sürece hep ülkesini özledi, yapıtlarına ülkesini konu etti. Puşkin'in düelloda öldürülmesi olayından sonra önemli bir desteğini yitiren Gogol, yazdıklarının doğruluğundan kuşkulanmaya başladı. Gene de büyük ozan Puşkin'e verdiği sözde durarak "Ölü Canlar" adlı destansı yapıtını tamamladı. Daha sonra, içine girdiği dinsel havanın da etkisiyle "Ölü Canlar"ın ikinci cildini yazdı, ama beğenmediği için basılan kitaplarının hepsini yaktı.

Kudüs'e gidip "hacı" olması bu sıralara raslamaktadır. Ülkesine döndükten sonra, huzur bulmak için sığındığı dinsel ortam; yobaz din adamları, gericiler çevresi Gogol'ü bütün yazdıklarını yadsımaya zorladı. Bu kişilerin baskısıyla yazar yeni baştan yazdığı "Ölü Canlar"ın ikinci cildini bir daha yaktı. 1852 yılındaysa, geçirdiği ruhsal bunalımlara dayanamayıp nerdeyse çıldırarak öldü.

Yukarıda tam bir listesini vermeye çalıştığımız az sayıda fakat özlü yapıtlar toplamını 43 yıllık kısa yaşam süresinde verebilen Gogol, Rus edebiyatının temel taşlarından biridir. O olmasa herhalde en azından Dostoyevski olmazdı. Son yapıtlarının tümüne egemen olan acı gülücükler, gözyaşları arasında beliren gülücükler, Gogol'ün en büyük özelliğidir.

"Taras Bulba" Gogol'ün "Mirgorod Öyküleri" adlı yapıtındaki öykülerden biridir. Bu uzun öykü XV.- XVI. yüzyıllarda batıda Polonyalılara (Lehlilere), güneydeyse Kırım Tatar Hanlığı'na ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlığını korumaya çalışan Ukrayna halkının (Küçük Rusların) savaşlarını konu eder. Karada atlarla, denizde kayıklarla büyük ordular oluşturup akınlar yapan Kazaklar, Ukrayna'nın (Kıyı Ülkesi'nin) rahat yüzü görmeyen savaşçılardır. Osmanlı Devleti'nin uç beyliklerini andıran bu uç bölgesi, Rusya'nın tarih boyunca güneye ve batıya karşı güvenliğini sağlamıştır. Kazaklar, askerliği meslek edinen Ukraynalılardır. Barışta çiftiyle-çubuğuyla uğraşanlar olduğu gibi, durmadan yer değiştiren ordugahlarında savaşta kazandıklarını yiyip içen, gezip tozan, bir çeşit başıbozuk kışla yaşamı sürdürenler de vardır. Zaporozje Kazakları, Dinyeper çağlayanlarının (sekilerinin) güneyindeki düzlük bölgeyi yurt edinmiş Kazaklardır. Taras Bulba kendini yurduna adanmış; yurdu, dini uğruna Kazak türü askerliğe gönül vermiş; savaşta topladığı ganimetlerle çok zenginleştiği halde, lüks bir yaşama dalarak sade halkın geleneklerine, yaşantılarına yabancılaşmamış, mert, yiğit bir Kazak kocasıdır. İki delikanlı oğlunu da yurdunun savunulmasında kendi yolunda yetiştirmek istemektedir. Taras Bulba bir Kazak destanının baş kahramanıdır.

"Kazak" sözcüğü "kaçmak", "koşmak" ya da "göçmek" eylem köklerinden türemiş, "bağımsız

adam" anlamında Türkçe bir sözcüktür. Slav kökenli bir topluluğa verilen bu adın, Aral gölünün kuzey ve doğusunda yaşayan Türk kökenli Kazak (Kazah) topluluğuyla bir ilgisi yoktur.

Mehmet Özgül

I

– Ee, dön de göreyim boyunu posunu, oğul! Aman, böyle de giyinme mi olurmuş? Bunlar mı papaz cüppesi dedikleri? Sizin okulda hep böyle mi giyinirler?

Kiyev papaz okulunda okuyan iki oğlunu eve gelişlerinde karşılayan yaşlı Kazak Bulba'nın ilk sözleri bunlar oldu.

Delikanlılar atlarından ineli çok olmamıştı. Okulu yeni bitiren papaz yamağı utangaçlığıyla kızarıp bozarıyorlar, babalarının yüzüne bakamıyorlardı. İkisi de babayiğit delikanlı oldukları halde, yüzlerine ustura değmemişti daha, sıksan kan damlar yanaklarında çocukluğun ayva tüyleri vardı. Babalarının bu sözleri karşısında sıkıldıklarından utangaç utangaç önlere baktılar.

– Durun, durun, bakayım! Dön de iyice göreyim cüppeni. A, şunun setresine bakın! Böyle uzun setre mi olurmuş? Bu yaşa geldim, görmedim böylesini. Etekler öyle uzun ki, koşmaya kalksanız ayağınıza dolanır da kapaklanıverirsiniz.

Büyük oğlan dayanamadı:

– Baba, bırak artık eğlenmeyi!

– Şuna bak! Çalımından da geçilmiyor! Eğlenirsem ne olurmuş?

– Susmazsan ne olacağını görürsün. Babam demez atarım sopayı!

Afallayan Bulba, birkaç adım geriledi.

– Ne? Babanı mı döveceksin? Gördünüz mü, a dostlar, hayırlı oğlu?

– Alay eden babam da olsa gözünün yaşına bakmam!

– Demek, döversin beni? Ee, nasıl döveceksin, bakayım? Yumruklarıyla mı?

– Nasıl istersen.

Taras Bulba kollarını sıvadı.

– Madem öyle, göster yumruklarını! Kendine güveniyorsan, işte er meydanı!

Böylece babayla oğul, uzun bir ayrılıktan sonra birbirleriyle öpüşüp koklaşacakları yerde, bir ilerleyip bir gerileyerek, birbirlerinin böğrüne, beline, omuzlarına yumruk sallamaya başladılar.

Eşikte dikilmiş, sevgili oğullarına sarılmak için sabırsızlanan saz benizli, zayıf bir kadın, evin hanımını, sızlanmaya başladı.

– Aa, şu delinin zoruna bak! Sen hepten mi kaçırdın, be adam? Çocuklar eve yeni geldiler. Bir yılı aşkın görmedik birbirimizi. Dövüşmek de nerden esti aklına?

Taras durdu.

– Aferin, iyi dövüşüyor...

Sonra biraz daha soluklanarak:

– Evet, çok iyi dövüşüyor, diye sürdürdü konuşmasını. Nerden de bulaştım sana! Yiğit bir Kazak olacaksın. Eh, hoş geldin, oğlum.

Baba ile oğul birbirine sarılıp kucaklaştılar.

– Aferin. Bana indirdiğin yumruklarını kimseden çekinmeden başkalarına da vurmalsın. Ama ben gene de dönmüyorum sözümden, giyimim gerçekten gülünç. Nedir o belinden sarkan ip öyle?

Sonra küçük oğluna döndü:

– Orada alık alık ne dikilip duruyorsun? Babanı sen de dövmeyecek misin, köpoğlususu?

Anne küçük oğlunu ancak kucaklayabilmişti.

– Aa, şu akılsızın söylediğine bak! Bir oğulun öz babasını dövdüğü nerde görülmüş? "Çocukcağız şunca yoldan geldi, yorgundur, dinlensin, karnını doyursun" demiyor da dövüşe çağırıyor.

"Çocukcağız" dediği, yirmi yaşını geçkin, çam yarması gibi bir yiğitti.

Bulba;

– Süt kuzusu bu oğlan, dedi. Bak, oğlum, dinleme sen ananı! Kadın kısmı anlamaz böyle şeylerden. Erkek dediğin kırdı-bayırda, at üstünde dinlenir. Görüyor musunuz şu kılıcı? Budur işte sizin öz ananız! Okuduğunuz okulda kafanıza doldurdukları bilgilere gelince: Bence beş paralık değerleri yok. Kitabınızı da, okulunuzu da, felsefenizi de...

Bulba burada öyle bir söz kullandı ki, kitaba yazmak uygunsuz kaçır.

– Sizi önümüzdeki hafta Zaporozje'ye göndereyim de görün, okul neymiş! Eğer adam olmak istiyorsanız, okulun, bilginin iyisi orada!

Hastalıklı, yaşlı kadının gözleri yaşla doldu. Ağlamaklı bir sesle;

– Evde yalnızca bir hafta mı kalacaklar? dedi. Çocuklar baba evinde dinlenmeden, biraz gezip tozmadan, anneleri onlara doyamadan nereye götürüyorsun?

– Dırlanma sen, kocakarı! Kazak dediğin, kadın eteğinin dibinde dolaşmaz. Sana kalsa, kuluçkaya yatar gibi toplarsın oğullarını kanatlarının altına. Hadi, hadi, git buradan! Git de ne varsa donat sofrayı! Bak ballı, börekli, haşhaşlı yiyeceklerini istemem. Bize bütün bir koyunla bir de keçi kızart getirsinler. Yanına kırk yıllık baldan koydur. Sonra, kuru üzümünden çektiğin o uyduruk içkileri verme sakın. Bol köpüklü, fışır fışır kaynayan, saf votka isteriz biz.

Bulba oğullarını oturma odasına götürdü. Odayı temizleme işini bitiren iki güzel hizmetçi kız, boyunlarındaki altın dizilerini şingirdatarak koşa koşa dışarı çıktılar. Ya hiçbir fırsatı kaçırmayan genç efendilerinden ürkmüşler ya da yabancı bir erkek görünce şaşkınlıktan ayakları dolaşan, sonra da utanıp yenleriyle yüzlerini örten bütün genç kızlar gibi kaçacakken tam tersine onların önüne fırlamışlardı. Babayla iki oğulun girdikleri oda eski dönemlerin zevkiyle; dinlerin birleşmesi tasarısı yüzünden ülkenin dört bucağında uzlaşmaz kavgaların, cenklerin süregeldiği o eski, hoyrat savaş dönemlerinin zevkine uygun döşenmişti. O zevkin anıları, bir zamanlar Ukrayna'da köy köy dolaşan kör ozanların, onları halka olup dinleyen insanlara tamburlarını tıngırdatarak okudukları türkülerde kalmıştı yalnızca.

Odanın içi pırıl pırıldı, duvar girintilerine renk renk badana vurulmuştu. Duvarlarda kılıçlar, kamçılar, kuş ve balık ağları, tüfekler, barut kokan süslü bir boynuz, yaldızla kaplı bir at dizgini, gümüş saat köstekleri asılıydı. Pencereler küçücüktü, bu pencerelere şimdi ancak pek eski kiliselerde görülen, dışarı bakmak için çıkarılması gereken yuvarlak, renkli camlar takılmış; pencere, kapı pervazları kırmızı kâğıtla kaplanmıştı.

Köşelerdeki dolapların raflarına testiler, mavili-yeşilli sürahiler, şişeler, oymalı gümüş kupalar, yaldızlı kaseler dizilmişti. Bunların her biri Venedik'ten, Türkiye'den, Çerkez illerinden gelmiş; o yiğitlik çağlarında sık sık görüldüğü üzere, Bulba'nın odasına girmeden önce kim bilir nereleri dolaşıp, kaç elden geçmişti. Odayı firdolayı çeviren kayınağacı sedirleri, baş köşedeki, üstüne aziz tasvirlerinin bulunduğu büyük masayı, alaca bulaca çinilerle süslü, seki seki yükselen büyük sobayı, her yıl yaz tatillerini baba evinde geçiren delikanlılar yakından tanırlardı.

Delikanlıların eve neyle gelip gittiklerinden pek söz etmedik. Önceki hiçbir yolculuğu at üstünde yapmamışlardı, çünkü o zamanlar okul çocukları ata binmezlerdi. Başının üstünde uzun Kazak perçeminden başka bir şeyi olmayan bu toy delikanlılarla karşılaşan her eli silahlı Kazak, zavallıların perçemini çekip bir tutam saç koparmaktan büyük bir zevk alırdı. Taras'ın oğulları ancak okulu bitirdiklerinde, babaları yilkısından seçtiği iki erkek tay göndermişti onlara.

Bulba, oğullarının dönüşünü kutlamak için alayının her rütbedeki subaylarını yemeğe çağırdı. Eski arkadaşı Yüzbaşı Dimitro Tovkaç, yanında iki kişiyle birlikte gelince Bulba, onlara hemen oğullarını tanıttı:

— Görün, benim aslanlarımı! dedi. Yakında ikisini de Zaporojye'ye göndereceğim.

Konuklar hem babayı, hem de oğullarını kutladılar, Zaporojye ordugahında öğrenilecek bilgiden daha iyisi bulunamayacağına göre, verdikleri kararı övdüler. Taras Bulba, konuklarına döndü:

— Haydi ağalar, isteyen istediği yere otursun! Ee, aslan oğullarım benim, kaldırım kadehlerinizi! Tanrı sizi kutsasın! Sağlığına, Ostapım benim! Sağlığına, Andreyim! Savaşta hep kazanmanız dileğiyle içiyorum. Müslümanları, Türkleri, Tatarları döveceğiz; dinimizi karıştırmaya kalkışılırsa Lehlileri de döveceğiz. Yaklaştır şöyle kadehini! Nasıl, votka sertmiş, değil mi? Latincesi neydi votkanın? Görüyorsun ya, oğlum, o senin Latinlerin ne bilgisiz insanlarmış ki, votkayı bile bilmiyorlarmış. Ha, birden aklıma geldi, Latince beyitler

dizen bir ozan vardı, neydi adı, bakayım? Okumuş bir adam olmadığım için adı hatırımda kalmadı ya, Horatius muydu, neydi?

Oğullarından büyüğü Ostap içinden; "Şu bizim moruk ne yaman adam! Her şeyi bildiği halde bilmez görünüyor!" diye geçirdi.

Taras konuşmasını sürdürüyordu:

— Sizin okulun başpapazı votkanın kokusunu bile koklatmamıştır sizlere. Ama dayak atmaya gelince her gün kızılıcak, vişne ağacı sopalarıyla "Bunlar Kazak sıpasıdır" deyip basmıştır sırtınıza sırtınıza. Ya da, kim bilir, biraz akıllanmışsınızdır diye kamçıyla dövmüştür. Hem yalnızca cumartesileri değil, çarşambaları, perşembeleri de yemişsinizdir sopayı.

Ostap soğukkanlıca:

— Baba, bırak o sözleri. Olan olmuş, geçen geçmiş, dedi.

Andrey dayanamadı:

— Ama şimdi dokunsun da göreyim. Bize dokunacak adamın alnını karışlarım. Kazak kılıcının ne olduğunu öğrenmek istiyorsa çıksın Tatarlar, çıksın bütün düşmanlar karşımıza!

— Aferin oğlum, işte şimdi girdin gözüme! Sen öyle dedikten sonra artık ben de kalmam buralarda. Ne diye evde karının dizi dibinde bekleyecektim? Domuz, davar besleyip arpa, buğday ekerek çürümektense ben de gelirim sizinle. Yok, yakışmaz böylesi bana, bir Kazak'a yakışmaz. Ama savaş dövüş yokmuş, ne yapalım? Zaporojye'ye gider, vaktimi orada geçiririm. Verdim kararımı, ben de sizinle geliyorum.

Konuştukça ateşlenen Bulba sonunda öylesine kızıştı ki, büyük bir hırsıyla masadan fırladı, ayağını yere vurarak:

— Hemen yarın gidiyoruz! dedi. Bekleyeceğiz de ne olacak? Düşman oturmakla beklenmez. Evi barkı neyleyim ben? Bütün bu çanakların, çömleklerin bana ne yararı var?

Böyle söyleyerek raflardaki çömlekleri, kaseleri atıp atıp parçalamaya başladı.

Kocasının bu türlü davranışlarına alışık olan yaşlı kadın sedirin bir ucuna ilişmiş, üzgün üzgün bakıyordu. Gene de ağzını açıp tek söz söylememekle birlikte, o korkunç kararı işitince gözlerinden yaşlar boşandı. Demek, doyamadığı oğullarından ayrılacaktı hemencecik! O anda bakışlarından okunan sessiz kederi, dudaklarının acıyla titreyişini kimseler anlatamaz...

Bulba, kafasını kessen dediğinden dönmezdi. Böyle olmakta da haklıydı koca Kazak. Çünkü 15'inci yüzyıl Avrupasının bu yarı göçebe bölgesinde yaşamak her babayiğidin harcı değildi. Moğol akınlarına karşı koyamayan Rus beyleri, halkı bırakıp kuzeye açmış; güneyin köyleri, kasabaları istilacılarca yakılıp yıkılmıştı. Evi barkı yakılan, yakınları kılıçtan geçirilen bir insan her an aynı tehlikelerle burun buruna yaşarsa yüreği taşlaşmaz da ne olur? Yaradılıştan barışçı olan Slav halkı böylece ruhundaki yaşam sevgisini Kazaklığa dönüştürdü; yıkılanın yerine yenisini yaparak ırmak boylarına, ovalara, yol geçitlerine, Rus özgürlüğüne uygun gelen her yere yerleşti. Sayıları zamanla öylesine çoğalmış olmalı ki, bir gün Türk padişahı merak edip Kazak elçisine sormuş. O da, "Bizimkilerin nerede, nice sayıda yaşadığını kimse bilmez.

Her tepenin ardında Kazakları bulursunuz" demiş korkusuzca.

Rus doğasının bu olağanüstü direnişi, felaketlerin kıvılcımıyla tutuşan halkın bağrından kopan bir haykırıştı. Avcıların, köpek bakıcılarının yaşadığı küçük köylerle kasabaların, birbiriyle kavga etmekten, kale alıp kale vermekten başka bir işe yaramayan derebeyliklerin yerini, Hıristiyanlık'ın düşmanı barbarlara karşı birleşmiş ordu otağları, büyük kentler, kaleler aldı. Avrupa'yı, dünyanın altını üstüne getirmeye kararlı bu amansız Moğol düşmanının elinden, diken üstünde yaşamaya alışmış Kazakların kurtardığını tarihler yazar. Rus derebeylerinin yerine bu geniş topraklarda egemenlik kuran Lehistanlılar, kendi ülkelerinden uzak ve zayıf olmakla birlikte, Kazak akıncılarının değerini anlamakta gecikmediler. Bir yandan onları kıskırtıyor, bir yandan da gururlarını okşuyorlardı. Kazakların kendi aralarından seçtikleri atamanlar köyleri, kasabaları yeniden düzene sokup savaş birliklerine, alaylara bağladılar. Aslında buna düzgün bir ordu da denemezdi, kimse onları bir arada görmezdi. Ama bir savaş çıktı, seferberlik başladı mı her Kazak, Leh kralından alacağı bir duka altını karşılığında silahlarını kuşanır, atına biner, sekiz günde hazır olurdu. Böylece, iki hafta içinde, hiçbir toplama yönteminin elde edemeyeceği sayıda bir ordu çıkardı ortaya. Sefer bitince savaşçılar Dinyeper Ovası'na, çiftlerinin-çubuklarının başına döner, gene eskisi gibi biralarını kaynatır, balıklarını avlar, alışverişlerini yapar, sözün kısası özgür birer Kazak olurlardı.

Yabancılar bu adamların becerdikleri işlere bakarlardı da şaşar kalırlardı. Bir Kazak'ın on parmağında on hüner vardı: Bira kaynatır, güherçileden barut elde eder, araba yapar, demircilik, çilingirlik eder, gene de yiyip içip eğlenmekten, Ruslar'a vergi hovardalıktan geri kalmazdı. Bir savaş çıktığında orduya katılmakla yükümlü, kayda geçmiş Kazakların dışında, ne zaman olursa olsun, gerektiğinde bir yığın gönüllü toplamak işten bile değildi. Yeter ki bir Kazak yüzbaşısı çarşuyu, pazarı dolaşsın, bir arabanın üstüne çıkıp şöyle bir söylev çeksın: "Ey, içkiciler, ey bira düşmanları! Bira üretip ocak başlarında pineklediğiniz, yağlı gövdelerinizle sinekleri beslediğiniz yeter! Yürüyün er meydanına da ün salın, şan kazanın! Ey, darı-buğday ekiciler, davar besleyiciler, karı düşkünleri! Bırakın saban sürmeyi, sarı çizmelerinizi gübreyle kirletmeyi, karı peşinden koşmayı! Yiğitliğinizi göstermenin, Kazak şanına erişmenin tam zamanı!" Bu sözler kuru ota düşmüş bir kıvılcım gibi parlardı yüreklerde. Çiftçisi sabanını kırar, bira çekenı, votka yapanı fıçısını atar, teknesini parçalar; zanaatkarı, esnafı işını, işliğini cehennemın dibine yollar; evindeki kabını kacağını bile gözü görmezdi. Ne kadar eli silah tutan erkek varsa atlarına binerler, sözün kısası, Rus doğası, görkemli yiğitliğini, güç yetmez ataklığını göstereceği bir uğraşa el atardı.

Taras, askerliğe gönül vermiş, yaradılıştan dövüşçü, doğruluğu, hoyratlığıyla ün salmış bir alay komutanıydı. O çağlarda Rus kişizadelerinde Lehlilere bir özenme, bir öykünme almış yürümüştü. Leh göreneklerini benimseyenler lüks içinde yaşıyorlar; saraylarında gösterişli uşaklardan, doğancılardan, köpek bakıcılarından, şölenlerden geçilmiyordu. Taras hoşlanmazdı böyle şeylerden. O Kazakların yalınlığını severdi. Varşova yaşam tarzına imrenen arkadaşlarının tümüyle de kavga etmiş, "Leh paşalarının uşakları" diye hepsiyle ilişkisini kesmişti. Ortodoks dininin tek savunucusu bu rahat yüzü bilmez Bulba'ydı kendine sorarsanız. Vergi memurlarının baskısından ya da Leh yönetiminin haksız vergi artırmasından yakınmalar başladı mı, Kazaklarını topladığı gibi koşardı ezilen insanların

yardımına. Ona göre Şu üç durumda kılıca sarılmak gerekiyordu: Birincisi, askerler atamanlarını saymazlar, karŐılarında kalpaklarını çıkarmazlarsa; ikincisi Ortodoksluk'a dil uzatılır, atalardan kalma töreler çığnenirse; üçüncüsüye, Müslümanlar, Türkler yurda göz dikerlerse. Bu üçüncüsünde düşmana kılıç sallamak, Hıristiyanlık'ın savunulması bakımından ayrı bir önem taşırdı.

Daha Şimdiden Taras, Zaparojye ordusuna varıp, "Bakın size getirdiğim yiğitlere!" diyerek iki oğlunu, cenklerde dövölüp sertleşmiş eski arkadaşlarına göstereceğini; delikanlıların hem askerlik hünerleriyle, hem de yiğitliğin başlıca erdemlerinden saydığı, içki içme ustalıklarıyla herkesin gözüne gireceğini düşünerek için için seviniyordu. Onları önce yalnız başlarına göndermeyi tasarlamıştı, ama sonra oğullarının gençliği, gürbüzlüğü, yakışıklılığı karşısında savaŐçı ruhu kabarıp kör inadı tutunca onlarla birlikte gitmeye karar vermişti. Çok heyecanlıydı; yerinde duramıyor, emirler veriyor, genç yiğitlerine en güzel atları, koŐumları seçiyor, bir ahıra, bir ambara koşuyor, ertesini gün yanında götüreceği adamları ayırıyordu. Yardımcısı Yüzbaşı Tovkaç'a bütün yetkilerini devrettikten sonra, ordu otağından haber gönderince bütün alayı toplayıp getirmesini sıkı sıkıya tembihledi. Çakırkeyifti, neŐesi yerindeydi, gene de hiçbir Şeyi unutmadı. Atlara su verdirdi, yemliklerine en iyisinden arpa doldurttu, sonra yorgun argın odaya döndü.

— Haydi, çocuklar, yatalım artık. Bakalım, yarın Tanrı neler gösterecek. Kocakarı, bize döŐek serme, istemez. Biz dıŐarda uyuruz.

Ortalık yeni kararmıştı, ama Bulba erkenden yatmayı severdi. Bir kilimin üstüne uzandı, üzerine kürklü gocuğunu çekti. Hava hayli serindi, insan evinde oldu mu, ne de olsa biraz sıcak isterdi. Çok geçmeden horladı, avluda yatanların hepsi de ona uyup horlamaya başladılar. İlk uyuyan gece nöbetçisi olmuştu. Çünkü genç beylerin eve geliŐleri dolayısıyla en çok kafayı çeken oydu. Şimdi avlunun her köŐesinden ayrı bir horultu yükseliyordu.

Uyumayan tek kişi yaşlı anaydı. Zavalıcık yan yana yatan iki oğlunun başucunda oturmuş, dağınık güzel saçlarını tarıyor; gözlerinden dökülen yaşlarla bu saçları ıslatıyordu. Gözlerini sevgili oğullarından ayırmaksızın bakmasından, bütün analık duygularının bu bakışta toplandığı anlaşılabilirdi. Yavrularını sütüyle emzirip beslemiş, ninniler söyleyerek büyötmüş, ama adam olduklarında onları doya doya seyretmeye fırsat bulamamıştı. "Yavrularım, benim canım yavrularım! Sizlere ilerde neler olacağını, yaşamın neler getireceğini bir bilsem!.." diye ağlarken akan gözyaşları bir zamanlar güzel, Őimdiyse kırışıklarla kaplı yüzünden aşağı süzölüp iniyordu. Acınacak durumdaydı zavallı kadın, ama o çetin dönemlerde hangi kadına acınmaz ki! AŞk denen Şeyi hiç tatmamış değildi. Genç kızlık aŐkı, evliliğin ilk ateşi geçinceye; gönlünün hoyrat efendisi kılıç tutkunu arkadaşları, hovardalığı uğruna onu bırakıp gidinceye değin sürmüŐtü mutluluğu. Kocasını her geliŐinde ancak birkaç gün görürdü, ondan sonra yıllarca haber almazdı. Bir arada geçen o kısacık zamana da pek yaşam denmezdi ya... Bol bol sövgüden, hatta dayaktan başka ne görmüştü ki! Kocasının okŐamaları bile ona acımasından ileri geliyor gibiydi. Savruk ve savurgan Zaporojye'nin sert damgasını vurduğu bu yaman savaşçılar topluluğunda kadının varlığı çok anlamsız bir Şeydi. Böylece gençliği göz açıp kapayıncaya değin uçup gitmiş; körpe yanakları, taze göğüsleri okŐanmadan solmuş, buruŐmuştu. Bütün aŐkı, bütün duyguları, kadın gönlündeki bütün sevdalar, tutkular analık

sevgisine dönüşmüştü zamanla. Artık yavrularını gözetmekten, bozkır çaylağı gibi onlara kol-kanat germekten başka bir kaygısı, üzüntüsü yoktu. Demek, yavrularını, sevgili yavrularını alacaklardı elinden; bir daha göstermemek üzere alıp uzaklara götüreceklerdi! Kimbilir, belki de ilk çatışmada Tatar kılıçlarıyla ikisinin de kellesi uçacak, nerede öldüklerini kimse bilmeyeceği için, bedenleri yırtıcı kuşlara yem olacaktı. Oysa kanlarının her damlası için kendini seve seve feda ederdi. Uykudan gözleri kapanan oğullarından bakışlarını ayıramıyor, bir yandan da ağlayarak şöyle mırıldanıyordu: "Bulba uyanınca yolculuğu bir-iki günlüğüne erteler mi ola? Çok içmişti, belki de hemen gitmeye kalkışması ondandır."

Ta yükseklerle tırmanan ay, epeyden beri avlunun çitini bürüyen yaban otlarını, ortadaki bir küme söğüt ağacını ve şuraya buraya serilmiş yatan insanları aydınlatmaktaydı. Ama yaşlı anne bir an olsun yerinden kıvıldamamış, eğik başını kaldırmamış, gözlerini sevgili oğullarının üzerinden ayırmamıştı. Uyumak aklına bile gelmiyordu. Artık atlar günün doğmak üzere olduğunu anlayarak yem yemeyi bırakmış, otların üstüne uzanmışlardı. Söğütlerin tepesinden başlayan bir ürperti bir fısıltı gibi, yavaş yavaş alt dallara doğru yayıldı. Çın çın öten şen bir tay kişnemesi bozkırdan beri yankılanarak geldi. Gökte kırmızı çizgiler belirmeye başladı. Yaşlı ana şafağı bulduğu halde yorgunluk nedir duymuyor, sabahın gelmesini hiç istemiyordu.

Bulba birden gözlerini açtı, açar açmaz da ayağa fırladı. Bir gün önce verdiği karar aklından çıkmamıştı.

— Haydi çocuklar, uyanın bakalım! Atlarınızı suvarın, gidiyoruz. Nerede bizim kocakarı? (Karısını hep böyle çağırırdı.) Çabuk, kocakarı, bize sabah çorbası pişir! Yolumuz uzun, geç bile kaldık.

Zavallı kadıncağz, son umudunun da boşa çıktığını görerek üzgün üzgün mutfağın yolunu tuttu. O, gözyaşları arasında kahvaltı hazırlayadursun, Bulba son emirlerini veriyor, ahırdan eve, evden ahıra koşuyor, yiğitlerine yol donanımının en iyisini kendi eliyle seçiyordu.

Papaz yamakları birden kılık değiştiriverdiler. Çamurlu kunduralar gitmiş, yerine gümüş nalçalı, kırmızı sahtiyan çizmeler gelmişti. Kat kat kıvrımları açıldığında Karadeniz'in genişliğine erişen şalvarlar giyilmiş; beline sırmalı uçkurlar takıldıktan sonra, önden, ucu püsküllü kuşaklar, şingir şingir sallanan süslü tütün avadanlıkları sarkıtılmıştı. Ateş rengi cepkenlerinin üstüne işlemeli kemerler kuşanmışlardı. Bu kemerlerde Türk işi gümüş kakmalı tabancaların sapları gözüküyor, kılıçlar çizmelere vurdukça şakır şakır ediyordu. Delikanlıların henüz güneşten yanıp kararmamış yüzleri, koyun derisinden, tepesi yaldızlı kalpaklar altında daha bir ağarmış, güzelleşmiş gibiydi. İnce kara bıyıklar yüzlerinin aklığını, gençliğin civelek renklerini iyice belirginleştirmişti.

Zavallı ana onları böyle görünce tek söz söyleyemedi, gözleri dolu dolu oldu.

— Ee, aslanlarım! Hazır mısınız? dedi Bulba. Yola çıkmadan önce dinimizin gereklerine uyup diz çökün, bakalım!

Herkes, kapının önünde saygıyla dikilen uşaklar bile diz çöküp oturdular.

— Haydi, kadın, oğullarını kutsa şimdi! Kahramanca dövüşsünler, yiğitlik yolundan

ayrılmasınlar. Hıristiyan dinini korusunlar diye dua et! Ama bunları yapmazlarsa geberip gitmelerini dilemeyi de unutma! Oğullarım, yaklaşın şöyle annenize! Ana duası hem karada, hem denizde kurtarır insanı.

Bütün analar gibi zayıf bir kadın olan yaşlı anne çocuklarını kucakladı, koynundan iki tane Meryem Ana tasviri çıkarıp hıçkırarak oğullarının boyunlarına astı.

– Tanrımızın anası... Sizleri korusun... Yavrularım, unutmayın beni! Ara sıra bir haber, iki satır mektup yollayın...

Daha fazla söyleyemedi, sustu.

– Çocuklar, gidiyoruz! diye bağırdı Bulba.

Merdivenin dibinde eyerlenmiş atlar bekliyordu. Bulba, Şeytan'ın üstüne atladı; hayvan, sırtında Taras'ın korkunç ağırlığını hissedince yana doğru sıçradı. Taras çam yarması gibi iri, etine dolgun bir adamdı.

Yaşlı ana oğullarını ata binmiş görünce dayanamadı; huyunun yumuşaklığı yüzünden okunan küçük oğluna doğru atıldı, üzengisine sarıldı. Bırakmak istemiyordu onu; kederli yüzünü eyere dayamış, kımıltısız duruyordu. İri yarı iki Kazak, kadıncağızı usulca tuttular, içeri götürdüler.

İki delikanlı atlarının üstünde üzgün üzgün giderlerken göz yaşlarını babalarına göstermemeye çalışıyorlardı. Bu ayrılış sahnesi babalarının da içine dokunmuştu ama belli eder mi yaşlı kurt? Bulutlu, iç daraltıcı bir gündü; parlak yeşil otlar arasında ötüşen kuşlar bile kavga ediyor gibiydiler. Bir zaman gittikten sonra iki delikanlı dönüp geriye baktılar: Evleri yerin dibine göçmüştü sanki, tepesindeki iki bacayla çocukken sincap gibi dallarına tırmandıkları ağaçların uçları gözüküyordu ufukta. Evin önünde göz alabildiğine uzanan çayırlar görünüyordu bir de. Bütün çocuklukları orada geçmişti. Önceleri çiğ düşmüş otlar arasında kendi başlarına koşturup oynarlarken, sonraları kara gözlü Kazak kızlarıyla gizli gizli buluşmaya başlamışlardı.

Az sonra bütün bu görüntüler gözden silindi; bir ucuna araba tekerleği geçirilmiş kuyu tapıncağı bile zor seçiliyordu. Geride bıraktıkları ova, arkasında her şeyi gizleyen bir tümsek görünümü almıştı. Elveda çocukluk günleri, elveda bütün oyunlar, her şeye, her şeye elveda!

II

Üç atlı en önde hiç konuşmadan ilerliyorlardı. Koca Taras geçmiş yıllarını düşünüyordu o anda. Her Kazak gençlik çağını özlemle anar, güzel yıllarının bitmesini hiç istemez. Ah, nerde o yiğitlik çağı! Zaporojye'de şimdi kimbilir eski silah arkadaşlarından kaçını bulacaktı! Ölenleri, kalanları şöyle bir zihninden geçirdi. Gözleri yaşla doldu, kır saçlı başı üzüntüyle önüne düştü.

Oğullarının aklı büsbütün başka şeylerdeydi. Bu konuya geçmeden önce delikanlıları biraz tanıyalım.

On ikisine girdiklerinde babaları götürüp ikisini de Kiyev papaz okuluna yazdırmıştı. O zamanın soyluları çocuklarının ille bir öğrenim görmesini isterlerdi. Ne işe yarardı bu öğrenim? Hiç... Bir okulda okusunlar da, sonra edindikleri bilgileri unutulursa varsın unutsunlardı...

O yaşa değin sereserpe yaşamış olan iki çocuk birer yabancı gibiydi. Hoş, okulun öteki öğrencilerinin de onlardan geri kalır yanları yoktu.

İşte bu yabancılar, eğitildikçe yontuluyorlar, birbirine benzer nitelikler kazanıyorlardı. Büyük oğlan Ostap işe okuldan kaçmakla başladı. Yakalandı, bir temiz sopa yedi, gene kaçtığı yere gönderildi. Tam dört kez okuma kitabını toprağa gömdü, ama dördünde de bir güzel dayak yedi, eline bir yenisi tutuşturuldu. Belki beşinci kitabın başına da aynı şey gelirdi, ama burada işe babası karıştı. Koca Kazak öylesine görkemli bir ant verdi ki, yaramaz oğlan okumazsa, yirmi yıl bir manastıra kapatılacak, ömrü boyunca da Zaporojye'nin yüzünü görmeyecekti. Gel de gülme şu Taras'ın işlerine! Yukarıda da gördük: Okur-yazarlığı aşağılayan, çocuklarıyla alay eden kendisi değil miydi? Neyse, o günden sonra Ostap sıkı bir çalışmaya girdi, hiç sevmediği dersleri belleyerek en iyi öğrencilerden biri oldu. O çağın okullarında öğretilenler yaşamın gerekleriyle hiç uyuşmazdı. Kimin işine yarardı Latince, Grekçe dilbilgisi öğrenmek; güzel konuşma sanatıyla, mantık, felsefe safsatalarıyla kafa patlatmak? Bu dersler öyleydi de ötekiler pek mi yararlıydı sanki? Ne gezer? Bilgin geçinenler gerçek yaşamdan büsbütün uzak kalmışlardı, hiçbir yaşam deneyleri yoktu.

Gerek papaz okullarının bir dereceye kadar başıboş havası, gerekse bir yığın güçlü-kuvvetli, kabına sığmaz delikanlının bir araya toplanmış bulunması, gençlerin akıllarına türlü türlü haşarılıklar getirirdi. Okul yönetiminin kötü davranışı, sık sık verilen katıksız hapis cezaları, en çok da genç, sağlıklı, gürbüz bedenlerin tükenmez gereksinmeleri, delikanlıları, sonradan Zaporojye'de geliştirip olgunlaştıracakları birtakım girişimlere itti... Kiyev sokaklarında aç dolaşan kara cüppelileri görür de kim ayağını denk almazdı? Çarşıda, pazarda çörek, gevrek, kabak çekirdeği satan kadınlar bu öğrencilerden birini gördü mü, ödleri patlar, yavrusunu koruyan bir ana kartal gibi mallarının üstüne kapanırlardı. Sözde arkadaşlarını denetlemekle görevli sınıf çavuşlarının bile öyle geniş şalvar cepleri vardı ki, gözünü açmayan satıcıların

nesi var, nesi yok bu ceplere inerdi. Bambaşkabir sınıftı sanki papaz okulu öğrencileri; hem Leh kibarları, hem de Rus soyluları yaka silkerdi bunlardan. Okulun koruyuculuğunu üzerine alan Voyvoda Adam Kisel bile delikanlıları kendi çevresinden uzak tutar, onlara sert davranılmasını öğütlerdi. Hoş, onun söylemesine pek gerek yoktu... Çünkü gerek okulun yöneticisi, gerekse hepsi de birer papaz olan öğretmenler kızılcık sopasını eksik etmezlerdi öğrencilerin sırtından. Öğrenciler kendi seçtikleri sınıf çavuşlarını bile bazen öyle kıyasıya döverlerdi ki, zavallılar günlerce kabalarını ovalar dururlardı. İçlerinde kötüğe aldırış etmeyenler, dayağı biberli votka içmek gibi bir şey sayanlar vardı, ama kimileri de cezalara dayanamaz, Kazak yurdu Zaporozje'ye sığınmak için fırsat kollarlardı. Kaçacaklar da ne olacaktı sanki? Yarı yolda yakalanıp geri getirildikten sonra...

Ostap Bulba mantığa da, din bilgisine de çalışsa, gene kızılcık sopasından kurtulamıyordu. Dayak yiye yiye iyice sertleşmiş, bir Kazak erkeğinin sağlamlığını, çelik gücünü kazanmıştı. "Güvenilir bir arkadaş" ününe kavuşması fazla sürmedi. Öğrenciler bir bostanı, bir yemiş bahçesini talana giderlerken onun elebaşılık ettiği pek olmazdı. Öte yandan arkadaşları böyle bir işe girişirlerse onlardan geri kalmaz, sonra da başlarına ne gelirse gelsin kimseyi ele vermezdi. Ne dayak, ne kamçı konuşturamazdı onu. Zaten öyle bir huyu vardı ki, dövüşten, hovardalıktan geri durmaz, her türlü haşarılığa karışırdı. Sonra, arkadaşlarına karşı çok dürüst davranırdı. Yufka yürekli olduğu söylenebilirse de, o dönemlerde, onun yapısında bir insan için ancak bu kadarı bulunabilirdi... Annesinin ağladığını görmek delikanlının içine dokunmuştu. İşte o yüzden atının üstünde başı eğik, düşünceli düşünceli gidiyordu.

Kardeşi Andrey'e gelince, daha canlı, kafasının çalışması bakımından daha ileri bir çocuktur. Derslerine seve seve çalışır, kolayca da kavrar. Zor anlayan, durmadan ezberleyen bir öğrenci değildi. Ağabeyinden daha işlek bir zekası olduğu için sık sık tehlikeli girişimlere elebaşılık eder, yakayı ele verince de cezadan sıyrılmanın bir yolunu bulurdu. Öte yandan af dilemeye, kendini acındırmaya kalkmaz, cüppesini çıkardığı gibi kırbacın altına yatardı. Anlattıklarımızdan Andrey'in yüreğinin yiğitlik ateşiyle yanmadığı sanılmasın. Hayır, onun yüreğinde hem o ateşe, hem de başka duygulara yer vardı. On sekizine erince kadınlar için yanıp tutuşmaya başladı. Gözlerinin önünden kadın hayali hiç gitmiyor, felsefe derslerinde bile kara gözleri aşktan parlayan, güzel bir sevgiliyi düşlüyordu. Yalnızca süt beyazı memelerin, uzun çıplak kolların değil, incecik bedeni saran, kadın güzelliğini bütün kıvrımlarıyla ortaya çıkaran bir fistanın bile onun gözünde bir büyü, kanını tutuşturan bir çekiciliği vardı. Bu tutkusunu hiçbir arkadaşına açmamıştı. Çünkü o dönemde bir Kazak delikanlısı savaşa katılmadan önce kadın-kız düşünsün; bundan büyük ayıp, bundan büyük onursuzluk olur muydu? Okulda geçirdiği son yıllarda arkadaşlarını tehlikeli serüvenlere sürüklemekten vazgeçmiş; Kiyev'in yoksul semtlerinde, ıssız sokaklarda, kiraz bahçelerine gömülmüş küçücük evler arasında yalnız başına dolaşmaya başlamıştı.

Andrey'in bazen kibarlar mahallesine gittiği de olurdu. Kentin bu bölümünde Leh beylerinin Küçük-Rus soylularının özene bezene yaptırdıkları konaklar bulunurdu. Bir gün gene öyle dalgın dalgın gezinirken bir Leh paşasının arabası az kalsın delikanlıya çarpacaktı. Bu da yetmiyormuş gibi, bir de pala bıyıklı arabacı kırbacını çocuğun ense köküne indirmez mi... Deliye döndü Andrey. Arka tekerleklerden birine o öfkeyle nasıl sarıldıysa zınk diye durdurdu arabayı. Başının belaya girmesinden korkan arabacı atları hızla sürdü. Bereket versin, tam o

sırada Andrey tekeri bırakmıştı; gene de ayakta duramadı, boylu boyunca yere kapaklanırken, yüzü-gözü çamura battı. Derken, neşeden çınlayan bir kahkaha duydu yakınlardan. Başını kaldırdı; yukarıda, bir konağın penceresinden ona bakan güzel bir kız gördü. Kara gözleriyle, güneşin ilk ışıkları vurmuş, kar gibi beyaz teniyle eşsiz güzellikte bir kız... Orada neşeli neşeli gülüyor, gül yanaklarının pembeleşmesi güzelliğini bir kat daha artırıyordu. Andrey şaşkınlıktan donakaldı. Ne yapacağını bilemiyor; gözleri kızda, yüzündeki çamuru sileyim derken büsbütün bulaştırıyordu. Bu dilber kimdi acaba? Bandura çalan genç bir ozanı dinlemek için kapının önünde toplanmış bulunan, şatafatlı giyimli uşaklardan sorup öğrenmek istedi. Fakat onun çamura bulanmış suratını görünce alaya aldılar, doğru-dürüst yanıt bile vermediler. Andrey konunun üstüne düştü, en sonunda güzelin kim olduğunu öğrendi: Bir süreliğine Kiyev'e gelen Kovno Voyvodası'nın kızıymış.

Hemen o gece, yalnızca yatılı öğrencilere özgü bir ataklıkla duvarlardan aşip voyvodanın bahçesine daldı, oradaki koca bir ağaca tırmandı, bir daldan evin damına sıçradı, ocağın bacasından aşağı sıyrılarak doğruca kızın odasına girdi. İki mumun aydınlattığı aynanın önünde elmas küpelerini çıkarmakta olan kız, karşısında bir yabancı görünce afalladı, bir an ne diyeceğini bilemedi. Delikanlı da duralamış, kızın yüzüne ürkek ürkek bakmaya başlamıştı. Lehli dilber hemen tanıdı konuğunu: Sabahleyin çamura bulanmış suratını görüp alay ettiği gencin ta kendisiydi... Gene duramadı, kıkır kıkır gülmeye başladı. Andrey'in hiç de korkulacak bir görünüşü yoktu, ayrıca yakışıklı bir delikanlıydı. Kız katıla katıla güldü, neşelendikçe neşelendi.

Bütün Lehli güzeller gibi hoppa bir yaratılışı olan genç kız o derin gözleriyle Andrey'e öyle bir bakış baktı ki, delikanlı can evinden vuruldu. Eli-kolu bağlanmış gibi kıpırdamadan duruyor, kendisine karşı nasıl davranılırsa davranılsın, hiç sesini çıkarmıyordu. Kızın ondan çekinmeden yanına sokulup pırl pırl yanan tacını başına oturtmasını, süslü küpelerini kulaklarına takmasını, sırmalı bürümcekten, kenarları işlemeli atkısını omuzlarına atmasını, kısacası onu böyle kılıktan kılığa sokarak maskaraya çevirmesini, sonra da karşısına geçip eğlenmesini sessizce seyretti. Kızın türlü türlü hoppalıklarından şaşkına dönmüş bir halde gözlerini onun güzel yüzünden ayırmaksızın bakarken, Andrey'in gerçekten gülünecek bir görünüşü vardı. O sırada kapının vurulmasıyla kızın kendini toparlaması bir oldu. Delikanlıya karyolanın altına saklanmasını söyledi. Tehlike geçince de Tatar halayığını çağırdı, ona genci duvardan kaçırarak dışarı çıkarmasını buyurdu. Ne var ki, delikanlının şansı bu sefer pek iyi gitmedi. Tam duvardan aşacağı sırada uyanan bekçi onu bacaklarından sımsıkı yakaladı, öteki uşaklarla birlikte delikanlıya temiz bir sopa çektiler. Eğer Andrey yakasını onlardan kurtarıp kaçmasaydı, kimbilir daha ne çok dayak yiyecekti! Ondandır da bir daha konağa uğramadı.

Bir kere de Katolik kilisesinde karşılaştılar, kız ona eski bir dostuymuş gibi candan gülümsedi. Birbirlerini üçüncü kez sokakta, şöyle bir görmelerinin üzerinden fazla geçmedi, Kovno Voyvodası'nın Kiyev'den ayrıldığı duyuldu. Zaten kızın gittiği, konağın penceresinden o güzel yüz yerine kaba saba bir suratın görünmesinden de belli oluyordu... İşte Andrey, başını önüne eğmiş, gözleri atının yelesinde, dalgın dalgın giderken bunları düşünüyordu.

Bu arada bozkır dalga dalga açılmış, atlıları adam boyu otları içine almıştı. Yeşillikler arasından Kazakların kara kalpakları arada bir görünüyordu.

Düşüncelerinden uyanan Taras birden silkinerek;

– E, delikanlılar, neden öyle keşişler gibi sustunuz? dedi. Konuşsanıza biraz! Haydi, bütün tasaların canı cehenneme! Yakın çubuğunuzu, dehleyin atınızı; bakalım kuşlar mı hızlı gidermiş, biz mi?

Hayvanların boynuna eğilen Kazaklar otların içinde kayboluverdiler. Kalpakları bile gözüküyor, ancak çiğnenip yatan otlardan hızla ilerledikleri belli oluyordu.

Haylidir dupduru gökte parlayan güneş, yaşam verici ışıklarını yeryüzüne saçıp duruyordu. Babalarının çağrısı üzerine delikanlılar birden canlanmışlar, bütün kaygılarını, düşüncelerini atıp neşelenmişlerdi.

Onlar ilerledikçe bozkır da büsbütün güzelleşiyordu. Şimdi Yeni Rusya dediğimiz güney bölgesi, o zamanlar ta Karadeniz'e değin uzanan ıssız, yemyeşil topraklardı. Yabani otların bürüdüğü bitmez-tükenmez kırlar hiç saban yüzü görmemişti. Adam boyu yükseklikteki bitki örtüsünü yalnızca buralardan gelip geçen atlılar çiğnerlerdi. Bu yerlerde doğa öylesine güzeldi ki, yeşilli-kırmızılı milyonlarca çiçek, geniş ovaları uçsuz-bucaksız bir renk denizine dönüştürürdü. Otların ince uzun sapları arasında mavi, mor, lacivert çan çiçekleri boy gösteriyor; katırtırnakları sarı çiçeklerini kat kat açıyor; ak yoncalar şemsiye biçimi yaprak kümeleriyle yükseliyor; buralara nereden geldiği bilinmeyen buğdaylar başaklarını sallıyorlardı. Çil keklikler dolaşıyordu ince bitki kökleri arasında. Havayı binlerce kuşun cıvıltısı doldurmuştu. Gökte bir atmaca kocaman kanatlarını açmış süzülüyor, keskin gözleriyle otların arasını tarıyordu. Uzaklarda bir gölde uçuşan yaban kazlarının çığlıkları yankılanıyordu arada bir. Ölçülü kanat vuruşlarıyla havalanan bir martı göklere doğru yükseldi, mavilikler arasında yiterek bir noktaya dönüştü. Fakat sonra geriye döndü, tüyleri güneşte ıslık ıslık yanmaya başladı. Ah, bozkırlar, canım bozkırlar, ne kadar da güzelsiniz!..

Bizim yolcular yemek yemek için birkaç dakika eğleniyorlardı, hepsi o kadar. Yanlarındaki on Kazak askeri hemen atlarından iniyorlar, votka tulumlarını, tabak yerine kullandıkları oyulmuş kabakları çıkarıyorlar. Yedikleri ya bir parça ekmekle domuz yağı, ya da bir-iki peksimetti; kızışmak için birer kadeh de votka içiyorlardı. Taras böyle günlerde kafa çekmeyi hoş karşılamazdı. O yüzden fazla oyalanmadan kalkıp yola düzülüyorlardı. Ondan sonra akşama değin git babam git..

Ortalık kararınca bozkırın görünüşü bütünüyle değişiyordu. Güneşin son ışıklarının yıkadığı o alaca bulaca ovalar, üzerlerine bir gölge düşmüşcesine koyu yeşile dönüşüyor, sonra yavaş yavaş loşlaşıyordu. Toprağın, yaprakların nemiyile dolan havaya; çiçekler, otlar kendi kokularını katıyorlardı. Koyulaşan gökyüzünde, kocaman bir fırçayla vurulmuş gibi, pembemsi kırmızı çizgiler yol yol uzanıyor, uçucu beyaz bulutlar şurada burada kümeleniyordu. Derken, hafif bir esinti kopuyordu uzaklardan. Otların uçlarını dalga dalga oynatırken insanın yüzünü okşayıp geçiyordu. Gündüzki kuş cıvıltıları yerlerini başka seslere bırakıyordu. Benekli gelincikler deliklerinden çıkarak arka ayaklarının üzerinde dikiliyor, ıslık çalmaya başlıyorlardı. Çekirgelerin cırlamaları yükseliyordu ardından. Uzaktaki bir gölden kopup gelen bir kuğu çığlığı bu cırlamalara karışıyordu.

Durmadan yol giden atlılar yavaşlıyorlar, geceyi geçirecekleri yeri seçiyorlardı, büyük bir

ateş yaktıktan sonra, üzerine lapa tenceresini oturtuyorlardı. Yemekten çıkan buğular esintiye göre bir o yana, bir bu yana dağılıyordu. Kazaklar lapalarını yiyor, atlarını köstekleyip çayıra saldıktan sonra gocuklarının üstüne uzanıyorlardı. Yıldızlarla donanmış gökyüzü yukarıdan onlara bakıyordu. Otların arasını dolduran sayısız böceklerin çıkardığı cırıltılar, ısıklar, çıtırtılar gecenin temiz havasında yıkanıp arınmışçasına çın çın ötüyor, uykuda yatanlara ninni gibi geliyordu. İçlerinden biri şöyle bir doğrulup çevresine bakacak olsa, ovanın ateş böcekleriyle dolu olduğunu görürdü. Ufkun çeşitli yerlerinden arada bir kızılıklar beliriyordu. Çayırıklarda, ırmak kıyılarında yakılan kuru kamışların göğe doğru vuran alevleriydi bunlar. Kuzeye doğru küme küme göçen kuğular bu ateşlerin üzerinden geçerlerken parlak pembe bir renge beleniyor, göğün koyu maviliği içinde sanki kırmızı mendiller sallanıyordu.

Atlılar herhangi bir olayla karşılaşmaksızın ilerliyorlardı. Önlerine bir tek ağaç bile çıkmıyordu, her yerde uçsuz-bucaksız bozkır, o engin, güzel bozkır... Bazen uzaklarda, Dinyeper'in her iki yakasını kaplayan yeşil ormanlar gözüküyordu. Bir keresinde Taras düzlükte beliren koyu bir beneği gösterdi oğullarına.

– Bakın, çocuklar, bir Tatar at koşturuyor.

Baktılar. Sarkık bıyıklı binici, çekik gözlerini onlardan yana çevirdi, bir tazı gibi havayı kokladı, gidenlerin on üç kişi olduğunu anlayınca dağ keçisi çevikliğiyle atını sürdü.

Taras;

– Ha, yiğitlerim, yakalayın şu Tatar'ı, dedi. Ama boşuna yorulmayın, yetişemezsiniz. Onun atı benim Şeytan'dan daha hızlıdır.

Taras bunu söylerken tedbirli olmaları gerektiğini biliyordu, çünkü bu yerlerde pusuya düşmek işten bile değildi. Atlarını dörtnala sürüp Dinyeper'in kollarından Tatarka Çayı'na vardılar, suyun içinde hayli yol alarak izlerini yok ettiklerine inandıktan sonra kıyıya çıktılar, yeniden yola koyuldular.

Üç gün süren bir yolculuktan sonra varacakları yere yaklaşmışlardı. Havanın birden serinlemesi bir su boyuna geldiklerini gösteriyordu. Gerçekten de Dinyeper uzaktan parladı, uzayıp giden mavi bir şerit ufukta belirlemeye başladı. Koca ırmak çevresine dalga dalga serinlik saçıyordu; yolcular yaklaştıkça su şeridi açıldı, genişledi, görülebilen düzlüğün yarısını kapladı. Burası Dinyeper'in kayalık sekilerden kurtularak sereserpe durgun aktığı, deniz gibi hışırdadığı yerlerdi. Irmağın ortasına serpiştirilmiş adalar suları kıyılara doğru itiyor, çağıldayan dalgalar hiçbir kayaya, tümseğe raslamaksızın iki yana yayılıyordu. Kazaklar hayvanlarından indiler, bir sal tuttular, üç saatlik yolculuktan sonra Horititsa adasına vardılar. Sık sık yer değiştiren Kazak ordusu şimdilik orada konaklamıştı.

Kıyıda toplanan bir yığın insan salcılarla kavga ediyordu. Kazaklar iner inmez atlarına çeki düzen verdiler. Taras kemerini sıktı, kurumlu bir tavır takınarak bıyıklarını özenle burdu. Delikanlılar da üstlerini başlarını düzelttiler. Buraya gelmiş olmaktan dolayı içlerinde hem korku, hem de gizliden gizliye duydukları bir kıvanç vardı.

Gene atlarına bindiler, ordu otağının yarım kilometre yakınındaki köye vardılar. Gelir gelmez de kulakları sağır eden bir gürültüyle karşılaştılar. Yerin altına yirmi beş çukur kazılıp üstleri

çimle örtülmüş, böylece demirci işlikleri yapılmıştı. İşte buralarda elli çekiç yirmi beş örse inip inip kalkıyordu. İri yarı sepi ustaları yolun kenarındaki alaçıkların (bağ evleri) altında güçlü elleriyle öküz derisi serpilemekteydiler. Barutçu ustaları çardakların altına öbek öbek çakmaktaşı, barut yığmışlardı. Bir Ermeni, cicili bicili yağlıklar sergiliyor, bir Tatar, şişe geçirdiği kuzu gövdesini ateşte çeviriyor, bir Yahudi, boynunu uzatmış, önündeki fiçidan içki satıyordu. Yolun ortasına boylu boyunca serilmiş yatan bir Zaporojyeli görünce bizim Kazaklar hayli şaşırıldılar. Taras Bulba atını durdurdu.

— Hey, şu yiğidin yatışına bakın! diyerek adamı hayran hayran seyre koyuldu.

Gerçekten de görülmeye değer bir şeydi bu. Zaporojyeli aslan gibi uzanmıştı yere, tepesindeki perçemin boyu yarım metreyi bulurdu. En iyi cins kırmızı çuhadan yapılma şalvarı, sanki giyime-kuşama değer vermediğini gösterircesine katrana bulanmıştı. Bulba adama imrenerek bir süre baktıktan sonra daracık sokaklardan, kaldırımın üstüne oturmuş, işlerini gören esnafın arasından atını sürdürdü. Burada her ulustan, aklınıza gelecek her işi yapan insan bulunurdu. Zaporojye Kazakları gülüp eğlenmekten, bir de savaş yapmaktan başka bir şeyden anlamadıklarına göre, elbette onların konakladığı yere dört bir yandan insanlar üşüşür, orasını panayıra çevirirlerdi.

Sonunda köyü geçip ilk koruganlara (bölükler) vardılar. Bunların üstü çimlerle ya da Tatarların tarzında, abalarla örtülmüştü; kimisinin önündeysen birer top vardı. Köyde gördükleri çitlerden, kısacık direklerle çakılmış levhaları bulunan ufacık evlerden hiçbiri yoktu burada. Koruganları bir toprak tabya kuşatıyordu, bunun üstüne de kütükler dizilmişti. Gelgelelim tek bir nöbetçinin bulunmayışı içerdekilerin ne denli pervasız olduklarını göstermeye yeterdi. İnsan azmanı birkaç Zaporojyeli, çubukları ağızlarında, yolun kıyısına uzanmışlardı. Gelenlere kayıtsız kayıtsız baktılar, yerlerinden bile kıpırdamadılar.

Taras oğullarıyla birlikte onların arasından geçerken;

— Merhaba, yiğitler! dedi.

— Hoş geldiniz, ağa! diye karşılık verdiler.

Kazak askerlerinin düzlüğe böyle öbek öbek dağılması görülmeye değerdi doğrusu. Hepsinin de yanık yüzlerinde nice savaşların, çekilen nice sıkıntının izleri vardı. İşte Zaporojye burasıydı! Aslan yürekli yiğitlerin, yılmaz savaşçıların yuvası! Ukrayna'nın övüncü, Kazaklık geleneğinin kaynağı!

Bizim yolcular geniş bir alana vardılar. Ordu kurulu çoğunlukla burada toplanırdı. Ters çevrilmiş bir fiçiya oturan, üstü çıplak bir Zaporojyeli gömleğindeki yırtıkları yamıyordu. Derken, kalabalık bir çalgıcı kümesi yollarını kesti. Kalpağını yana eğmiş, kollarını havaya kaldırmış genç bir Zaporojyeli, çalgıcıların arasında zıp zıp zıplıyor; bir yandan da "Çalın, be aslanlarım! Daha hızlı çalın! Sen de Foma, şimdi cimriliğin sırası değil, herkese bol bol votka dağıt!" diye bağıırıyordu. Bir gözü yediği yumruktan moraran Foma isteyene bol bol içki veriyordu. Genç Zaporojyelinin yanında dört yaşlı adam, hoplayıp zıplıyorlardı durmadan. Ayaklarını çabuk çabuk yere vururken, çalgıcıların üstlerine düşecekmiş gibi dönerek yana savruluyorlar, fakat birden yere çömeliyor bacaklarını sırayla ileri fırlatarak, sert toprağı gümüş

nalçalı çizmeleriyle gümbür gümbür dövüyorlardı. Kazak dansının hızlı ayak vuruşları, oynayanların bağırıp çağırmaları dalga dalga yankılanıyordu dört bir yanda. İçlerinden biri en çok sığıyor, en çok bağırıyordu. Perçemini yele vermiş, göğsünü-bağrını açmıştı, ama kürklü gocuğunu da çıkarmamıştı sırtından. Alnından buram buram ter boşanıyordu.

Taras bu çılgın ihtiyara;

– Gocuğunu neden çıkarmıyorsun? diye sordu.

– Çıkaramam...

– Neden çıkaramazmışsın?

– Huyum kurusun, sırtımdan ne çıkarsa dosdoğru meyhaneye gider!

Ne başında kalpağı, ne omuzunda işlemeli atkısı, ne belinde kemeri vardı. Demek, hepsi de o yolu tutmuştu. Kalabalık gitgide büyüyor, yeni yeni kişiler gelip oynayanlara katılıyorlardı. Dünyanın en hızlı, en coşturucu dansı, yaratıcısının "Kazak Dansı" adını verdiği bu çılgın oyunu seyredip de ta derinden sarsılmamak kimin elindeydi ki!

Taras;

– Ah, at üstünde olmayacaktım da bir de benim oyunumu görecektiniz! dedi.

Perçemleri, bıyıkları ağarmış yaşlı-başlı adamlar da ortaya çıkmaya başladı. Bunlar Zaporozje'nin gün görmüş, saygı kazanmış kişileri idi. Taras çok geçmeden o eski arkadaşlarına rasladı. Ostap ile Andrey şöyle haykırışlar duyuyorlardı: "Aa, sen misin? Peceritsa! Merhaba Kozolop!" "Aa, Taras, sen de nereden çıktın!" "Nasıl düştün buralara, Doloto?" "Merhaba, Kirdiyaga!.. Merhaba Gustıy!.. Seni göreceğimi hiç ummazdım, Remen!.." Güney Rusya'nın yiğit yatağı illerinden kopup gelmiş savaşçılar kardeşçe sarmaş-dolaş oldular. "Kasyan nerelerde! Borodavka'ya ne oldu? Koloper'den, Pidsişok'tan ne haber?" Borodavka'nın Tolopan'dan asıldığını, Koloper'in Kizikirmen Kalesi önünde diri diri derisinin yüzüldüğünü, Pidsişok'un kellesinin uçurulup tuzlandığını, sonra bir fıçı içinde İstanbul'a gönderildiğini duyunca Bulba başını önüne eğdi; "Yaman Kazaklardı! Hepsi de yaman kazaklardı!" diye mırıldandı.

III

Taras Bulba ile iki oğlu Zaporojye'ye geleli bir haftayı bulmuştu. Gelgelelim ne Ostap'ın, ne de Andrey'in pek askeri eğitimle uğraştıkları yoktu. Gerçekten ordu otağlarında askeri eğitime fazla önem verilmez, gençlerin savaş alanlarında dövüşe dövüşe yetişmeleri istenirdi. Bu yüzden Zaporojye'de çarpışmalar hiç eksik olmazdı. İki savaş arasında askerlik hünelerini ilerletmeyi zaman kaybı sayan Kazaklar ara sıra ok atmaktan, at koşturmaktan, bir de dere tepe av kovalamaktan başka bir işle uğraşmazlardı. Geri kalan zamanlarını nasıl geçirdiklerine gelince, bütün yaptıkları bol bol gezip eğlenmekti. Yiğitliklerinin, taşkın yaradılışlarının bir görüntüsüydü bu. Zaporojye, her gün vur patlasın, çal oynasın eğlenilen, şenliğe bir başlandı mı bir daha sonu gelmeyen, akıl almaz bir cümbüş yeriydi. Kazaklar arasında iş-güç tutan, dükkân işleten insanlar yok değildi; ama çoğu, keselerinde şıkırdayan birkaç altın buldukça, savaşlarda kazandıklarını bezirganlar, meyhaneciler ellerinden almadıkça bir türlü uslanmaz, sabahtan akşama değin gezer eğlenirlerdi. Onların coşup eğlenmelerinin ayrı bir havası vardı. Öyle sarhoşlar gibi kederden içip içip meyhane köşelerinde sızmazlar; hovardalığa bir başladılar mı, çılgınca neşelenirlerdi. Aralarına katılanların ne bir tasası vardı, ne sıkıntısı. Çünkü her Kazak gibi onların da çoluğu çocuğu, yakınları, evi barkı çok uzaklarda bulunmaktadır. Geride bıraktıkları vız gelirdi onlara; arkadaşlıktan; gönlünce eğlenmekten başka bir şey düşünmezlerdi; bir çöl kartalı gibi bağımsızdılar. İnsan ancak kafasına bir şey takmazsa çılgınca neşelenebilir. Zaporojyelilerin öbek öbek toplanıp tembelce yere uzanarak anlattıkları öyküler, bütün o gevezelikler öyle gülünç, öyle renkli şeylerdi ki... Onları dinlerken kendini tutmak, yüzünü bile oynatmamak için bir Zaporojyeli'nin soğukkanlılığına sahip olmak gerekirdi. Güneyli Rus'u öteki kardeşlerinden ayıran bir özellik de budur işte.

Sarhoşların şamatacı neşesiydi onlarınki, konuşmalarında meyhane sarhoşlarının dertli iç dökmelerini, acıklı sızlanmalarını bulamazdınız. Bir araya toplanmış okul arkadaşları gibiydiler. Ancak, okul çocukları gibi sınıfta kapanıp öğretmenin sıkıntılı dersleriyle kafa patlatmaktansa beş bin atlı bir olup akınlara katılırlardı. Okulun, kaydırak oynadıkları bahçesi yerine hiçbir sınır tanımayan kendi geniş savaş alanları vardı. Oralarda Tatarlar durmadan cirit atarlar, Türkler yerlerinden kıpırdamasalar bile, yeşil sarıklı başlarını çevirip sertçe bakarlardı... Ayrım bununla da kalmıyor. Çocuklar okula analarının, babalarının zoruyla giderler, oysa Kazaklar kendi istekleriyle analarını, babalarını kor, ocaklarını bırakır, öyle gelirlerdi Zaporojye'ye. İçlerinde cellat kemendinden son anda kellesini kurtarmış, soluk benizli ölümü beklerken yaşama kavuşmuş insanlar vardı. Meteliğe değer vermeyen, doğuştan soylu züğürtler yanında, paraya gerekli önemi verdikleri halde, Yahudilerce soyulup soğana çevrildikleri için ceplerinde harcanacak tek kuruşları bulunmayan kişiler de toplanmıştı oraya.

Kızılıcık sopasına dayanamayarak okuldan kaçan, elifi görse mertek sananlar olduğu kadar, Horatius, Cicero, Roma Cumhuriyeti nedir bilenler de koşup gelmişlerdi. Orada öyle subaylar

vardı ki, Leh Kralı'nın ordusunda ün yapmış, şan kazanmışlardı. Kelle koltukta akınlara katılanlar kimin yararına çarpıştıklarını pek düşünmezlerdi; yeter ki savaş olsun, onurlu bir Kazak dövüşmeden duramayacağına göre, uğruna dövüşülecek bir fırsat çıksın. Zaporojye'ye, otağlarda kalmaktan kendilerine övünme payı çıkararak, yiğitlik taslamaktan kıvanç duyanlar da gelirlerdi. Kimler yoktu ki orada?.. O çağın her türlü gereksinmesini karşılayan, bir gariplikler ülkesiydi Zaporojye. Savaşmak isteğiyle yananlar da, altın kupa, sırmalı kaftan, para gibi mal hırsıyla kıvrananlar da aradıklarını bulurlardı orada. Ancak kadın düşkünlerine yer yoktu; çünkü kadınlar, otağlara sokulmak şöyle dursun, çevredeki köylere bile yaklaşamazdı.

Ordu bölgesine giren çıkanın belli olmaması, birinin çıkıp da onlara, "Kimin nesisin? Nereden gelir, nereye gidersin?" diye sormaması çok tuhaf geldi Ostap'la Andrey'e. Herkes oraya, babasının evine gelirmiş gibi, elini kolunu sallaya sallaya dalıyordu. Gelenler otağ atamanının karşısına şöyle bir çıkarlar, belli birkaç soruya karşılık verirlerdi.

— Hoş geldin. İsa'ya inanır mısın?

— İnanırım.

— Kutsal Üçlü'ye de inanır mısın?

— İnanırım.

— Kiliseye gider misin?

— Giderim.

— Öyleyse istavroz çıkar da görelim.

Yeni gelen güzelce istavroz çıkarırdı.

— Peki, tanıdığın bölük (korugan) varsa, git, hangisine istersen katıl.

İşte, bütün tören bu kadardı. Orduya katılanlar aynı kilisede tapınırlardı; oruca-perhize pek aldırış eden olmazdı, ama kiliseyi savunmaya gelince kanlarının son damlasına değin akıtmaya hazırdılar. Kazakların pazarlıktan hoşlanmadıklarını, ellerini ceplerine soktuklarında ne çıkarsa verdiklerini bilen Yahudiler, Ermeniler, Tatarlar kazanç hırsıyla, her tehlikeyi göze alarak orduya yakın köylerde yerleşirler, esnafılık yaparlardı. Ama acınacak bir durumları vardı bu aç gözlü bezirganların. Onları Vezüv'ün eteklerinde oturan insanlara benzetebiliriz. Çünkü kabadayılar parasız pulsuz kalınca dükkânları yağmalar, ne bulurlarsa çalıp kaçarlardı.

Ordu altmış bölükten oluşuyordu, her bölük bağımsız birer cumhuriyet durumundaydı. Bölüğün adamları yatılı okul öğrencileri gibi hazırdan yer içerlerdi. O nedenle kendileri yiyecek içecek derdiyle uğraşmazlar, her şeyi "baba" dedikleri bölükbaşı düzenler, kotarırdı. Yalnızca yemeklerin pişirilmesi değil, harçlıkların, yiyeceklerin dağıtımı, kışlık azığının, yakacağın sağlanması hep bölükbaşının görevlerindendi. Bölüğün adamları, saklaması için paralarını bile ona verirlerdi.

Bölükler arasında sık sık kavga çıkar, iş çarpışmaya değin varırdı. O zaman dövüşen iki

bölüğün adamları alana dökülür, birbirlerine yumrukla girişirlerdi. En sonunda bir taraf pes eder, bunun üzerine hep birlikte şenlik yapar, eğlenirlerdi. Gençleri kendine çeken Zaporojye işte böyle bir yerdi.

Ostap ile Andrey gençliğin verdiği ateşle bu azgın denize atılıverdiler. Baba ocağını, okullarını, eski yaşamlarını bir anda unutarak bütünüyle yeni bir evrene daldılar. Otağın pek karışık olmayan yasaları, hovardalıkları, eğlenceleri hayli hoşlarına gitmekle birlikte, o başıbozuk düzen içinde bazen bu yasaların çok sert olduğu belirtilmelidir. Diyelim, bir Kazak ufacık bir şey mi çalmış; hemen bu hırsızlık bütün Kazak ordusunun yüz karası sayılır, hırsız bir direğe bağlanıp yanına da iri bir sopa konduktan sonra gelenin geçenin bu sopayı adamın kafasına bir kere indirmesi istenirdi. Onca sopa atılır da kim sağ kalabilir ki? Biri borcunu mu ödememiş; elinden, ayağından bir topa zincirlenir, insafli bir arkadaşı çıkıp borcunu ödeyerek onu kurtarıncaya değin orada çakılı kalırdı. Fakat Andrey'i en çok etkileyen şu korkunç ölüm cezası oldu: Bir katili derince kazılmış bir çukura indirdiler, üstüne de tabut içinde öldürdüğü adamı koydular, ondan sonra çukuru toprakla doldurmaya başladılar. Mezara diri diri gömülen adamın görüntüsü uzun süre gitmedi Andrey'in gözünün önünden.

Bizim genç Kazaklar kısa sürede Zaporojyelilerce sevilip beğenildiler. Sık sık kendi bölük arkadaşlarıyla, bazen de öteki koruganların adamlarıyla birlikte ava çıkıyorlar; bol bol kuş, karaca avlıyorlardı. Her koruganın kura çekilerek payına düşmüş kendi gölü, ırmağı ya da deresi vardı. Serpmelerle, germe ağlarla topluca oralara gidilir, bölüğün yiyeceği balık tutulurdu. Gerçi avcılıkta bir Kazak'ın kendini göstereceği büyük hüneler pek bulunmazdı; gene de attığını vurmak, Dinyeper'de akıntıya karşı yüzmek gibi beceriler, toy bir Zaporojyeli'nin, arkadaşlarının gözüne girmesi için yeterliydi.

Ama koca Taras oğullarına başka bir uğraş bulmak için çırpınıp duruyordu. Gençcik insanlar böyle entipüften işlerle vakit öldürüp de ne olacaktı. En iyisi, bütün ordunun katılacağı bir kargaşalık çıkartılmalı, yiğitler yiğitliğini göstermeliydi. O niyetle bir gün otağ atamanının karşısına dikildi, şunları söyledi:

— Ağam, ne dersin? Kazakların şöyle hoşça vakit geçirip gönül eğlendirmeleri için zaman gelmedi mi?

Kazak ordusunun başı, kısa çubuğunu ağzından çıkardı, yana doğru tükürdü.

— Eğlenecek durum mu var ki?

— Neden olmasın? Türklerin, Tatarların yurdu ne güne duruyor? Basalım oraları.

Ağa hiç istifini bozmadı, çubuğunu yeniden ağzına soktu.

— Olmaz, ne Türklerin, ne de Tatarların yurduna giremeyiz.

— Niçin giremezmişiz?

— Öyle işte. Söz verdik padişaha, barışı bozamayız.

— Ama onlar gavur! Kutsal kitabımız "Gavurları öldürünüz!" diye buyurmuyor mu?

— Hayır, yapamayız. Dinimiz üstüne ant içmemiş olsaydık yapabilirdik. Ama şimdi olmaz.

– Olmayacağını nasıl söyleyebiliyorsun? Neden olmazmış? Bak, aslan gibi iki oğlum var, daha ne savaş yüzü gördüler, ne de düşman tanıdılar. Sen şimdi kalkmış, "Savaşıma hakkımız yok!" diyorsun. Bundan böyle Zaporozjeliler savaşmayacaklar mı yani?

– Hayır, savaşmayacaklar.

– Demek oluyor ki, Kazaklar yerlerinden kıpırdamayacaklar, hareketsiz dura dura çürüyecekler, ne yurdumuza, ne dinimize zerrece yararımız dokunmayacak!.. Öyleyse sence yaşamamızın ne anlamı kalıyor? Hadi, söyle de anlayalım. Akli eren bir adamsın sen, başımıza geçirdiklerine göre bir bildiğin var demektir. Bir yol açıkla şunu: Ne diye yaşıyoruz şu dünyada?

Ordu atamanının sorulara doyurucu bir yanıt vermeyişinden, Taras Bulba atamanın onu çatlatmak için bildiklerini kendisinden sakladığı kanısına vardı. Ataman bir süre sustuktan sonra:

– Sen ne dersen de, savaş olmayacak, dedi.

– Ya, demek savaş olmayacak?

– Hayır, olmayacak...

– Şimdi biz ne yapsak, boş öyle mi?

– Kafanı hiç yorma, hepsi boş...

Bulba içinden; "Seni şeytanın dölü! Gör şimdi başına ne işler açacağım!" dedi. Kararını vermişti: Bu işi atamanın yanına koymayacaktı.

Bir-iki dostuna danıştıktan sonra bütün arkadaşları ortak bir eğlentiye çağırdı. Yediler, içtiler, kafalar iyice dumanlanınca hepsi birden toplantı (dernek) alanına geldiler. Oradaki direkte çağrı davulu asılıydı ama çomaklarını davulcu götürmüştü. Bunun üzerine ellerine birer sopa geçirip davulu dövmeye başladılar. En önde koşup gelen sırık gibi adam, davulcunun ta kendisiydi. Tek gözü kördü, sağlam gözünden de uyku akıyordu:

– Kimdir o? Davulu kim çalıyor? diye bağırdı.

Taras ile çakırkeyf arkadaşları;

– Kes sesini! diye çıktılar adama.

– Çomaklarını al da doğru dürüst çal şunu!

Bu gibi işlerin sonunun neye varacağını çok iyi bilen davulcu yanında getirdiği çomakları çıkardı. Davul gümbürdemeye başlayınca Kazaklar arı kovani boşalır gibi alana akın ettiler, direğin çevresinde halka olup durdular. Davulun üçüncü kez dövülüşünde ordunun ileri gelenleri sükün etti. Elinde asasıyla otağ atamanı, ordu mührüyle yargıç, hokkası, divitiyle yazıcı, değneğiyle kolcubaşı ortadaki yerlerini alıp dört bir yana selam verdiler. Kazaklar elleri kalçalarında, onların çevresinde cakalı cakalı dikiliyorlardı.

– Ne diye toplandınız? Ne istiyorsunuz, arkadaşlar? diye başladı ataman.

Ama bağışmalar, sövmeler üzerine konuşmasını yarıda kesti.

– Şeytanın dölüne bak! İstemiyoruz seni! Bırak asanı da git başımızdan!

Başka bölümlerden kafaları tütsülenmemiş Kazaklar isyancıları durdurmak istedilerse de onları dinleyen çıkmadı, ayıklarla sarhoşlar sıkı bir yumruk kavgasına tutuştular, ortalık ana-baba gününe döndü.

Bu kargaşalıkta sesini duyuramayacağını anlayan ataman esasını hemen oracığa bıraktı, kalabalığa saygılı bir selam verdikten sonra dövüşenlerin arasına karıştı gitti. Böyle durumlarda nasıl davranılacağını çok iyi biliyordu. Gözü dönen Kazaklar atamanın bile gözünün yaşına bakmazlardı.

Yargıç, yazıcı, kolcubaşı da ellerindeki mühürü, hokkayı, diviti, değneği bırakmaya davrandılar.

– Biz de gidiyoruz arkadaşlar!

– Hayır, hayır, siz durun durduğunuz yerde. Sizinle zorumuz yok bizim...

– Ordunun başı olacak adamı istemiyoruz biz. Ataman değil karının biriyemiş meğer. Yenisini seçelim hemen.

Gedikliler kalabalığa seslendiler.

– Arkadaşlar, ataman olarak kimi seçiyorsunuz?

– Kukubenko'yu! Kukubenko'yu! diye bağrışanlar oldu.

– İstemeyiz Kukubenko'yu, daha dünkü çocuk, ağzında ana sütü kokuyor.

– Őilo'yu isteriz! Baba Őilo'yu getirelim! diye birkaç ses yükseldi.

Bu öneri de sövgüyle karşıldı:

– Böğrünüzü Őilo delsin e mi? Tatar gibi hırsızlık yapan heriften hayır mı gelir. Üstelik sarhoşun teki. Sok başını çuvala, yolla Őeytana!

– Borodatiy olsun! Borodatiy'i seçelim!

– Borodatiy'in de canı cehenneme! O da kim oluyor.

Taras Bulba birkaç kişinin kulağına eğildi:

– "Kirdiyaga" diye bağırın!

– Kirdiyaga'yı istiyoruz! Kirdiyaga! Kirdiyaga!

– Borodatiy! Borodatiy!

– Őilo! Őilo!

– Őilo'nun canı cehenneme!

– Kirdiyaga!

Aday olarak adı çağrılanlar hemen kalabalığın arasından öne çıkıyorlardı. Çünkü yerlerinde dursalar çevrelerindeki kışkırttıkları, kendilerini seçtirmek istedikleri sanılabilirdi.

"Kirdiyaga! Kirdiyaga!" diye bağırانların sesi ötekileri bastırmakla birlikte "Borodatiy!" diyenler de çoktu. Baktılar ki olmayacak iş yumruğa bindi, sonunda kavgayı Kirdiyaga'nın yandaşları kazandılar.

– Gidin de Kirdiyaga'yı getirin! dedi birkaç kişi.

Kalabalıktan on Kazak çıktı, ordu atamanı seçildiğini Kirdiyaga'ya duyurmaya gittiler. Birikisi öyle çok içmişlerdi ki, ayakta güçlkle duruyorlardı.

Kirdiyaga çok yaşlı, tilki gibi de kurnaz bir adamdı. Alanda olup bitenlerden hiç haberi yokmuş gibi, koruganda sakın sakın oturmaktaydı.

– Buyurun arkadaşlar, bir şey mi istiyorsunuz? dedi.

– Bizimle geleceksin. Seni ataman seçtik.

– Amanın, siz ne yapıyorsunuz, ağalar? ben böyle yüce bir onura değer miyim? Atamanlık kim, ben kimim? Böyle bir görevi yürütecek aklım mı kaldı ki? Koca orduda bula bula beni mi buldunuz?

Kirdiyaga'yı götürmeye gelenler:

– Haydi, fazla uzatma! Seni seçtiğimize göre katır gibi diretmeden kabul et şu işi! diyerek iki yandan adamı koltukladılar; sövüp sayarak, yumruklarla, tekmelerle itekleyerek alana doğru sürüklediler.

Kalabalığın yanına varınca:

– Ne diyorsunuz, arkadaşlar? Bu Kazak'ın ataman olmasını istiyor musunuz? diye bağırdılar.

– İstiyoruz! Hepimiz istiyoruz! sesleriyle alan gümbür gümbür gümbürdedi.

Gediklilerden biri makam esasını yeni seçilen ordu komutanına sundu. Ataman geleneklere uyararak önce almak istemedi. İkinci kez sunulduğunda da geri çevirdi, ancak üçüncüsünde aldı. Bunun üzerine bütün kalabalık "Yaşa! Çok yaşa!" sesleriyle alanı bir daha inletti. O sırada Kazaklar arasından ak perçemli, kır bıyıklı, en yaşlısından dört kişi çıktı. (Zaporojyeliler ecelleriyle ölmediklerinden bunlardan daha yaşlısı bulunamamıştı.) Çıkanlar eğilip yerden birer avuç toprak, daha doğrusu, geceyin yağmur yağdığı için, çamur aldılar; götürüp Kirdiyaga'nın başına koydular. Çamur adamcağızın yanaklarından aşağı süzüldü, bütün yüzüne yayıldı. Kirdiyaga kıpırdamadan duruyor, kendisine onur verdikleri için Kazaklara teşekkür ediyordu.

Bu şamatalı seçim işi böylece bitmiş oldu. Bulba kıvançlıydı, çünkü hem eski atamandan öcünü almış, hem de onun yerine yakın bir arkadaşını seçtirmişti. Kirdiyaga ile pek çok sefere katılmışlar; karada, denizde bir nice güçlüğü birlikte yenmişlerdi.

Seçimi kutlamak için dağılan Kazaklar öyle görkemli bir eğlence düzenlediler ki, Ostap ile Andrey böylesini hiç görmedikleri için şaşırıp kaldılar. Meyhanelerin kapıları kırıldı; bal

şerbetleri, biralar, votkalar sel gibi aktı. İçilenlerin parasını almak şöyle dursun, meyhaneciler canlarını kurtardıklarına şükrettiler. Kahramanlık türküleri, bağırmalar bütün gece sürdü gitti. Banduralarını, cümbüşlerini, yuvarlak karınlı balalaykalarını tıngırdatan çalgıcılar; şarkılarıyla Kazaklığı öven otağ kilisesi ilahicileri ay ışığında sokak sokak dolaştılar durdular. Ama sarhoşluğa, yorgunluğa uzun süre kim dayanabilir ki? Şurada Kazak'ın biri yere düşüyor, orada bir başkası yuvarlanıyordu. Arkadaş arkadaşına sarılarak ağlaşanları, ikisi de ayakta duramayıp yıkılanları mı ararsınız?.. Yoksa topluca yerlere serilenleri, kendine yatacak bir yer ararken kütüğün üstüne devrilenleri mi?.. En son ayakta kalanlar bile anlaşılmaz birtakım sözler söylediler, sendelediler, sonra ötekiler gibi oldukları yere yığılıverdiler. Bütün Zaporozje uykuya dalmıştı şimdi...

IV

Ertesi gün Taras Bulba, Zaporojyelileri eyleme sürüklemenin yollarını aramak için yeni atamanla bir görüşme yaptı. Kazakları avucunun içi gibi bilen eski kurt önce pek oralı olmadı.

– Ne yapsak da hır çıkarsak? Andımızı bozamayız... cinsinden bir-iki laf geveledikten sonra;

– Bir yolu bulunur elbet, dedi. Andımızı bozmasak bile çaresine bakarız. Kazaklar toplansınlar ama ben çağırılmış olmayayım. O işi nasıl yapacağını sen daha iyi bilirsin, Taras. Daha sonra bir şeyden haberim yokmuş gibi yardımcılarımınla birlikte ben de gelirim.

Bu konuşmanın üzerinden bir saat geçti geçmedi, birden çağrı davulu dövülmeye başladı. Kazaklardan ayık, akli başında gezen kaç kişi vardır ki! Kalpağını havaya fırlatan alana üşüştü.

– Ne oluyor?

– Gene ne var?

– Neden davul çalıyorlar?

Kimse bu sorulara yanıt verememekle birlikte şurada burada şöyle konuşmalar oluyordu:

– Savaş yapılmadığı için Kazak soyu boş yere çürüyor... Başımızdakiler yiyip içip şişmekten başka bir şey yapmıyorlar... Din, iman kalmadı memlekette...

Bu konuşmaları dinleyenler de o yollu konuşmalara katıldılar:

– Din, iman elden gidiyor. Hani, Kazaklık ruhu nerde kaldı?

Bölükbaşları, gedikliler bu işe pek şaşırılmış göründüler. En sonunda, söylentileri işiten ataman da çıktı geldi.

– Arkadaşlar, sizinle konuşacaklarım var! dedi.

– Söyle ne söyleyeceksen!

– Peki değerli arkadaşlarım, sağda solda öyle şeyler konuşuluyor ki, sözde Kazak kardeşlerimiz Çifit meyhanelerine, ayrıca birbirlerine çok borçlanmışlar. Siz daha iyisini bilirsiniz ya, borç boğazı aşmış diyorlar. Başka bir söylenti de, gençlerimiz savaş nedir bilmemekten dolayı sızlanırlarmış. Haklıdır gençler; savaşı bilmemek yakışır mı Zaporojyeli'ye? Gavur kanı dökmeyen Kazak mı olur?

Bulba içinden;

– Güzel konuşuyor doğrusu, dedi.

– Benim bunları Türklerle barışı bozmak için söylediğimi sanmayın sakın! Tanrı korusun,

sağda solda konuşulanları iletiyorum ben. Ayrıca belirteceğim bir şey daha var: Otağımız kurulalıdan beri şurada bir kilisemiz bulunuyor. Dışını süslemekten vazgeçtik, içindeki aziz tasvirleri bile dımdızlak duruyor. Aziz tasvirlerini gümüş çerçevelere koymak da mı kimsenin aklına gelmedi? Rahmetli arkadaşlarımız kiliseyi ne durumda bıraktılarsa onunla yetiniyoruz. Kazaklar ellerindeki avuçlarındakini çabucak yiyip bitirdiklerine göre hiç olmazsa bize kalanların değerini bilelim. Bu durumda gümüşü nereden bulacağız? Bunları söylemekten amacım, padişaha savaş açalım demek değildir. Öyle bir şeye kalkışırsak günaha gireriz. Çünkü dinimiz üzerine ant içtik.

— Bu herif neler karıştırıyor? diye söylenmeye başladı Taras.

— İşte, arkadaşlar, gördüğünüz gibi savaş açamayız. Yiğitlik onurumuz buna el vermez. Benim aklım pek ermez ama size bir danışayım dedim. Şu gençleri salsak da Anadolu kıyılarını kayıklarla şöyle bir kolaçan etseler, nasıl olur?

— Yalnızca gençler değil, hepimiz gideriz. Dinimiz uğruna kelleimizi vermeye hazırız.

Ataman ürktü birden. Amacı bütün Zaporozje'yi ayaklandırmak değildi elbet. Böyle bir sorumluluğun altına girmek istemezdi.

— Arkadaşlar, izin verin, daha söyleyeceklerim var! dedi.

— Yeter, yeter! Bu sözlerini çok beğendik, fazlasını istemeyiz.

— Madem öyle, sizin dediğiniz gibi olsun. Emriniz başım üstüne. Kutsal kitap "halkın istediği hakkın istediğidir" demiyor mu? Topluluğun düşündüğünden daha iyisini mi düşüneceğiz? Yalnızca şunu bilmenizi isterim: Padişah, gençlerimizin gönül eğlencesini yanımıza komaz. Savaşa hazırlanmış olsak, eksiklerimizi tamamlasaydık kimseden korkumuz olmazdı. Oysa şimdi buradan hep birden ayrılırsak Tatarlar saldırır yurdumuza. Onlar Türklerin çoban köpekleridir. Bizim karşımıza çıkmayı göze alamazlar, yerimizde durdukça da yaklaşmaktan korkarlar. Ama bir yola çıkmaya görelim, hemen baldırlarımızı dalar, arkadan bizi ısırırverirler. Başka bir gerçek de şu: Hep birden gidersek ne kayığımız yeter, ne de barutumuz. Gene de siz bilirsiniz. İstekleriniz başım üstüne...

Kirdiyaga sustu. Kurnazlığı etkisini göstermişti. Bölükbaşları aralarında tartışmaya, herkes bu konuyu görüşmeye başladı. Bereket, sarhoşlukları geçmiş, akli başında bir adamın söyledikleri kafalarına girmişti.

Bunun üzerine birkaç kişi seçilip Dinyeper'in karşı kıyısına gönderildi. Orada ırmakta, kamışlar arasına gizli bir depo yapılmış; içine çeşitli savaş gereçleri, düşmandan alınan toplar, tüfekler saklanmıştı. Kayıkları gözden geçirip eksiklerini tamamlamaya sıra gelince bütün Kazaklar kolları sıvadılar. Dülgerler ellerinde keserleriyle hazır bekliyorlardı. Güneşten yüzleri yanmış, kır bıyıklı ihtiyarlar; geniş omuzlu, kara yağız, çam yarması gençler paçalarını çemreyip suya daldılar. Kalın organlar bağlanarak sandallar karaya çekildi, keresteler, çeşit çeşit tahtalar getirilip yığıldı. Ondan sonra dört bir yanda büyük bir çalışma başladı. Şurada sandallara yeni tahtalar döşeniyor, biraz ilerde omurgaları kalafatlanıp ziftleniyor, Kazaklarda gelenek olduğu üzere, iki yanlarına saz demetleri bağlanıyordu. Ta ilerdeyse, kıyı boyunca ateşler yakılıp üzerlerine bakır kazanlar konduktan sonra fokur fokur ziftler kaynatılmaktaydı.

Yaşlılar görgülerini, bilgilerini gençlere öğretiyorlar; işçilerin bağrışmaları çekiç, keser seslerine karışıyordu. Bütün kıyıda dehşetli bir kıpırdanma, bir kaynaşma başlamıştı.

O sırada büyük sal yaklaşmaya başladı. Üstündekiler ta uzaktan beri ellerini kollarını sallayıp duruyorlardı. Tümü de Kazaktı gelenlerin, yalnızca üstleri başları paramparçaydı. Kimisinin sırtında yırtık bir mintan, ağzında kısa bir çubuktan başka bir şey kalmamıştı. Onların bu durumları bir felaketten zor kurtulduklarını ya da neleri var, neleri yok hepsini içkiye yatırdıklarını düşündürüyordu insana. İçlerinden biri aradan sıyılıp ilerledi. Geniş omuzlu, yerden bitme, elli yaşlarında bir adamdı bu. Herkesten daha çok bağırıyor, kollarını oynatıyordu, ama ırmak kıyısındaki takırtıdan, gürültüden ne dediği pek anlaşılmıyordu.

Sal kıyıya iyice yaklaşıncı ataman:

– Ne var? Ne istiyorsunuz? diye sordu.

İşçiler keserlerini, çekiçlerini bırakmışlar; merakla bekliyorlardı. Kısa boylu Kazak saldan seslendi:

– Haberler kötü.

– Söyle, ne oldu?

– Konuşmama izin var mı, arkadaşlar?

– Konuş dedik ya!..

– Belki bir toplantı yapmak gerekiyor.

– Söyle, söyle, hepimiz buradayız.

Kalabalık, salın çevresini sarmıştı.

– Anayurdumuzda neler olup bittiğini işitmediniz mi?

Bölükbaşlarından biri;

– Ne olmuş ki? diye sordu.

– Anlaşılan Tatarlar kulağınıza tutkal akıtmışlar da hepten sağırlaşmışsınız.

– Ağzında geveleyip durma, be adam, doğru dürüst anlat şunu!

– Ah, olanları bir bilseniz! Ananızdan doğalı, vaftiz edileliberi böylesini işitmemişsinizdir.

Sabrı tükenenlerden biri kalabalık arasından bağırdı:

– Söylesene, köpoğlu köpek, bizi çatlatacak mısın?

– Öyle zamanlara kaldık ki, kilise bizim değil artık.

– Nasıl bizim değil?

– Hepsi Yahudilerin elinde, kirada. Gidip dua etmek istersen önce Çıftılara para ödemen gerekir.

– Sen neler söylüyorsun?

– Ne sandın ya! Paskalya çöreği yaptırıp kiliseye kutsamaya götürdüğünde Çıfit murdar eliyle üzerine bir işaret koymazsa, çöreği kutsamaya hakkın yok!

– Yalan söylüyor bu herif! Kutsal çöreğe pis Yahudi'nin eli mi değermiş! Olacak şey mi bu?

– Durun, dinleyin, bitmedi daha! Şimdi bütün Ukrayna'da cakalı arabalarıyla Katolik papazları dolaşiyor. Arabaları hayvanlar çekse gene iyi, atların yerine Ortodoks kardeşlerimizi koşuyorlar. Dinleyin, daha neler anlatacağım! Yahudi karıları bizim papazların cüppelerini kesip kendilerine etek yapıyorlarmış. İşte, arkadaşlar, Ukrayna'da neler olduğunu işittiniz. Ama sizin dünyadan haberiniz yok. Zaporojye'de gününüzü gün etmekten başka bir şey düşünmüyorsunuz. Yoksa Tatar'dan ödünüz patladı da gözleriniz kör, kulaklarınız sağır mı oldu?

Zaporojyeliler bu gibi durumlarda hemen öfkelenip parlamazlar, derin bir sessizlik içinde yüreklerinde toplanan korkunç hıncı olgunlaştırmak isterlerdi. Ataman da suskunluğunu bozmadan, başı önünde bir süre dinledi, sonra konuşmaya başladı:

– Dur, be aslanım, bizim de söyleyeceklerimiz var! Pis gavurlar anamızı bellerken siz ne güne duruyordunuz? Elinizde kılıcınız da mı yoktu? Böyle rezilliklere nasıl katlandınız?

– Katlanmak mı? Karşınızda yalnızca Lehlilerin elli bin askerini görseniz siz ne yapardınız? Ne yalan söylemeli, bizim aramızdan da köpekler çıkmadı değil. Hainlik ettiler, dinlerinden dönüp Katolik oldular.

– Pekiyi, atamanınız, albaylarınız ne yaptılar?

– Ne mi yaptılar?.. Onların başına gelenleri ne siz sorun, ne de ben söyleyeyim.

– Anlat, anlat be adam!

– Atamanımızı tunç bir öküz yontusunun (heykelinin) içine koyup kızarttılar, sonra Varşova'ya götürdüler. Albaylarınsa ellerini, başlarını kestiler, şimdi halka ibret olsun diye panayır panayır dolaştırıyorlar.

Kalabalık bütün bu anlatılanlardan irkilmiş gibiydi. Fırtınadan önceki sessizliğe benzer bir suskunluk çöktü ortalığa, sonra hep bir ağızdan konuşmaya, bağırıp çağırmaya başladılar.

– Yahudiler, Hıristiyan kiliselerini kiralyorlarmış ha?.. Rus topraklarında imansızların alçaklıklarına göz yumuyorlarmış ha?.. Atamana, albaylara bunları yapmışlar, öyle mi? Yanlarına koymayacağız onların, öcümüzü alacağız!..

Bu gibi konuşmalar Zaporojye'nin bir ucundan öbür ucuna yankılanıyor, kalabalık coştukça öfkeler bilenip hınca dönüşüyordu. Kazakların öfkesi duyguların şöyle geçici olarak kabarması değildi. Ağırlığını bilen, sert yaradılışlı bir halkın yavaş kızışan, ama bir kızışınca da ateşi sönmeyen kükreyişiydi.

– Çıftıları ipe çekelim! Papaz cüppelerinden karılarına etek dikmeyi gösterelim onlara! Kutsal çöreklerimize işaret koymak neymiş, anlasınlar! Namussuzların hepsini Dinyeper'e

atıp gebertelim!

Kalabalıktan birinin söylediği bu sözler barut gibi parladı, zaten coşmuş olan yürekleri bir kat daha alevlendirdi. Azgın bir sürü, Yahudileri öldürmek üzere yakındaki köye doğru yürüdü.

Zavallı İsrailoğulları korkularından bacalara, boş içki fiçilerine, hatta karılarının etekleri altına gizlendikleri halde Kazaklar onları bulup bulup çıkarıyorlardı.

Sırık gibi ince uzun bir Yahudi korkudan çarpılmış suratını öteki Yahudilerin omuzları üzerinden uzatarak:

— Efendilerim, saygıdeğer efendilerim, bırakın, bir çift söz söyleyeyim! dedi. Diyeceklerim çok önemli. Beni bir kere dinlerseniz gerçeği siz de anlayacaksınız.

Bulba, üzerine suç atılan bir kimseye savunma hakkı verilmesinden yanaydı.

— Bırakın da konuşsun, dedi.

— Benim ünlü efendilerim! Şu dünyaya sizin gibi yiğitler, sizin gibi soylular gelmiş midir? Yemin ederim gelmemiştir. (Zavallılık tır tır titreyen sesiyle ikide bir tıkanıyor, güçlkle soluk alıyordu.) Biz nasıl kalkarız da Kazak beylerimize karşı böyle kötü işler çeviririz? Ukrayna'da kiliseleri kiralayanlar bizden değildir. İşte size yemin, bizden değildir. Tükürüp geçin siz onları, hiçbirini adamdan saymayın. Doğru söylemiyor muyum, Şlema? Haksız mıyım, Şmail?

Üstleri başları lime lime dökülen Şlema ile Şmail'in yüzleri kireç gibiydi. Onlar da titreyerek:

— Doğru... Doğru söylüyor... dediler.

Uzun boylu Yahudi konuşmasını sürdürdü:

— O sizin düşmanlarınızla bizim hiç, ama hiçbir ilişkimiz yoktur! Katolikleri dersiniz, şeytan görsün suratlarını! Ama Zaporojyeliler kardeşlerimizdir bizim, onları sever sayarız...

Kalabalıktan bir ses yükseldi:

— Nasıl, nasıl? Zaporojyeliler kardeşiniz mi sizin? Şunun yediği halta bak! Arkadaşlar, atın şu alçakları suya! Hiçbiri sağ kalmasın! Nereden kardeşiniz oluyormuşuz?

Bu sözler bir işaret yerine geçti. Yahudileri tutup tutup ırmağa atmaya başladılar. Zavallıların çığlıkları, terlikli çoraplı ayaklarının havada tepe taklak çırpınışı kudurgan Kazakları insafa getirmek şöyle dursun, daha da azdırıyor, kahkahadan çıldırtıyordu. Kendi diliyle başına bela açan Yahudi konuşmacı, sımsıkı yakalandığı halde, can korkusuyla nasıl silkindiyse, ceketinin içinden sıyrıldı, seğirtip gelerek Taras Bulba'nın ayaklarına kapandı.

— Efendim, benim soylu efendim! Kardeşiniz Doroş'u tanırdım. Yiğitlikte üstüne yoktu Doroş'un, Kazakların göz bebeğiydi. Türklere tutsak düştüğünde sekiz yüz altın verip onu kurtaran benim.

— Sen benim kardeşimi gerçekten tanıdın mı?

— Tanıdım ya! Soylu, gönlü yüce bir efendiydi.

– Adın ne senin?

– Yankel.

Taras biraz düşündü, sonra Kazaklara dönüp:

– Bu herifi asmak gerekirse sırası gelince asarız. Ama şimdilik dursun, onu bana bırakın! dedi.

Yahudi'yi yanına aldı, adamlarının beklediği arabalara doğru götürdü.

– Sen şu arabanın altına gir, hiç sesini çıkarma bakayım! Arkadaşlar, bu Çıfit'ı kaçırayım demeyin sakın!

Bunları söyledikten sonra halkın çoktandır toplanıp beklediği alana doğru ilerledi. Irmak kıyısındakiler katran kazanlarını, sandalları oldukları yere bırakmışlardı. Çünkü artık deniz yolculuğu yapılmayacağına göre, ne gemi isterlerdi, ne sandal... Onların işi atla, arabaylaydı şimdi. Gediklilerin, bölükbaşılının, otağ atamanının kurulda aldıkları karar üzerine gencinin, yaşlısının tek amacı, Lehistan üzerine yürümek, Kazakların onuruna sürülen lekeyi temizleyerek bozkırlarda ün salmak, tarlaları yakıp oç almak, köyleri, kentleri yağmalamaktı. Zaporojyeliler savaşa hazırlanıyorlardı. Otağ komutanı silahlarını kuşanınca boyu bir arşın daha yükselmiş gibi oldu. Başıbozuk bir topluluğun her istediğini yerine getiren aksakallıdan gerçek bir önder çıktı. En dik başlı, en acar savaşçılar dahi şimdi onun önünde saygıyla eğiliyor; o buyruk verirken gözlerini bile kaldıramıyorlardı. İyi düşünülüp tasarlanmış birkaç seferi yöneten kurt bir atamanın yapması gereken de buydu işte. İvecenlik göstermeden buyruklarını vermek, bağırıp çağırılmamak, söyleyeceklerini tek tek söylemek...

Kazak topluluğu karşısında şöyle konuştu:

– Gereçlerinizi iyice gözden geçirin! Arabalarınızın, atlarınızın eksikliğini tamamlayın. Silahlarınızı son bir kez deneyin, çok giyim kuşam almayın yanınıza; bir gömlek, bir de şalvar yetişir. Sonra birer kap pelteyle öğütülmüş darıdan fazlasını bulundurmuyun çantanızda. Arabalarda her türlü yiyecek var. Ama her Kazak'ın bir çift atı bulunmalı. İki yüz çift kadar öküz alırsanız ırmak geçitlerinde, bataklıklarda çok işimize yarar. Sonra, düzene kesinlikle uymanızı istiyorum. Bilirim, içinizde öyle kişiler vardır ki, fırsat çıksa ayaklarına dolak yapmak için atlasları, ipeklileri yağmalarlar. Bırakın o kötü huylarınızı, süslü bez parçalarına değer vermeyin! Elinize iyi silah geçerse kaçırmayın; bir de yükte hafif, pahada ağır oldukları için altın, gümüş toplayın. Arkadaşlar, hepinizin önünde peşin söylüyorum: Sefer sırasında birinizin sarhoş olduğunu iştirsem, yargılamaya gerek görmeden köpek gibi arabaya bağlatır sürükletirim. İsterse ordunun en gözü pek, en yılmaz askeri olsun. Ondandan sonra kurşuna dizdirip leşini kurdun kuşun yemesi için ortada bırakırım. Çünkü savaşta sarhoşluk edenin toprakta yeri yoktur. Genç arkadaşlar size söylüyorum! Eğer bir kurşun yerseniz; başınızdan, başka bir yerinizden kılıç yarası alırsanız tasa etmeyin! Hemen bir kadeh votkayı bir tutam barutla karıştırın, sonra bir dikişte içiverin! Ağrınızı, ateşinizi o saat giderir. Yaranız pek büyük değilse, yerden biraz toprak alır, tükrükleyip avucunuzda ovar, üzerine basarsanız, yaranızın hemen kurduğunu göreceksiniz. Haydi, şimdi iş başına! Göreyim sizi, yavaş yavaş, ama iyi çalışın!

Atamanın bu konuşmasından sonra Kazaklar işe koyuldular. İçkiye el süren tek kişi kalmamıştı. Onları görenler ömürlerinde hiç içki içmemiş sanırdı. Kimi arabaların teker şinalarını (çemberlerini) değiştirip dingillerini onarıyor; kimi yiyecekleri, silahları yüklüyor; kimi de çayırlardan atları, öküzleri topluyordu. Atların koşuşmaları, öküzlerin böğürmeleri, sığırtmaçların bağrışmaları, sinanan tüfek patırtılarına, kılıç şakırtılarına, teker gıcırıtılarına karışıyordu. Çok geçmedi. Kazak arabaları bozkırda yola düzüldü. Kervanın bir ucundan öbür ucuna varmak için hayli yol gitmek gerekiyordu. Otağın ahşap kilisesinde papaz dua okudu, hepsinin üstüne kutsal su serpti. Kazaklar sıra olup birer birer haç öptüler. Zaporojye'den çıktıktan sonra bir ara geriye dönüp baktılar, hep bir ağızdan:

— Hoşçakal kutsal yuvamız! Tanrı seni belalardan korusun! dediler.

Bir köye vardıklarında Taras Bulba bir de ne görsün: Yahudi Yankel işini uydurmuş, bir evin saçağı altında tezgah kurup çakmaktaşı, tüfek sıkısı, barut, her türlü savaş gereci, hatta simit, çörek satmıyor mu? İçinden; "Vay köpoğlusu!" dedikten sonra atını Yahudi'nin yanına sürdü.

— Aklını mı kaçırdın, be adam? Seni görseler serçe gibi avlayacaklarını bilmiyor musun?

Buna karşılık Yankel, Taras Bulba'ya daha bir sokuldu, gizli bir şey söyleyecekmiş gibi iki eliyle işaretler yaparak:

— Aman, beyim, sakın kimseye söyleme! dedi. Kazak arabalarının arasında bir tane de benim arabam var. Yolda sizinkilere ne gerekliyse hepsini yükledim. Giderken ucuz ucuz satacağım. Hiçbir Yahudi benim gibi ucuz satamaz. Yemin ederim, yalanım varsa gözüm çıksın!

Becerikli Çıfıt'ın işlerine akıl erdiremeyen Taras Bulba omuz silkti, kervandaki arkadaşlarına katıldı.

V

Çok geçmedi, güney-doğu Lehistan'ı bir baştan bir başa korku kapladı. "Zaporojyeliler geliyor!" diyorlar da başka bir şey söylemiyorlardı. Yerinden kalkabilen kim varsa yollara döküldü, herkes evini barkını bırakıp kaçmaya başladı. O karışık, düzensiz çağın insanları böyleydi: Sağlam kaleler, şatolar kurmazlar; saman örtülü, derme çatma evciklerde barınırlardı. "Emeğimize de yazık, paramıza da. Yarın Tatarlar akın edip yakacak değil mi?" derlerdi.

Lehistan'da yer yerinden oynamış, herkes ayağa kalkmıştı. Kimi çiftini çubuğunu atla, tüfekte değiştirip alaylara katılıyor; kimi de davarını, sığırını sürüp kabını kacağını alarak kuytu bir köşeye çekiliyordu. Bazen Kazaklara direnmeye kalkışanlar oluyordu ama, çoğu, gelenlerin kimliklerini öğrenince tabanı yağlıyordu. Çünkü cenkçi, azgın bir kalabalıkla baş etmeye kalkmaktansa canını kurtarmanın yolunu aramak en iyisiydi. Kazaklar dıştan dağınık, başı bozuk görünürlerse de sıra savaşmaya gelince düzenden hiç ayrılmazlardı. Şimdi de öyle, atlılar hayvanlarını ağır ağır, yormadan sürüyorlar; yayalar, arabalarının peşinden bir adım bile ayrılmıyorlardı. Hep geceleri yapılıyor yolculuk; gündüzleriye gözden irak duldalarda, o çağda bolca olan ormanlarda mola verip dinleniyorlardı. Ordunun önünden giden gözetleyicileri, nerde ne var öğrenen ulakları vardı. Hiç beklenmedikleri yerde birden bitiveriyorlar, oradan artık hayır kalmıyordu: Köyleri aleve verip yakıyorlar, götüremedikleri davarı, sığırı hemen oracıkta boğazlıyorlardı. Onlarıki savaşmak değil, can yakıp gönül eğlendirmekti. O yarı yabanıl çağlarda Zaporojyelilerin yavuzluklarını öğrenir de insanın tüyleri nasıl diken diken olmaz? Çocuklar boğuluyor, kadınların memeleri kesiliyor, sağ bırakılanların şuralarından buralarından yüzülmüş derileri sarkıyordu. Lehliler çok ağır ödüyorlardı ettiklerini. Bir manastırın başrahibi Kazakların yaklaştığını duyunca, Leh Krallığı'yla Kazaklar arasında bir antlaşma bulunduğunu; yaptıklarının antlaşmaya da, insanlığa da sığmadığını bildirmek için bir keşişi gönderdi.

Ordu komutanı elçiye;

— Başrahbine benden ve bütün Zaporojyelilerden selam söyle, dedi. Bizden korkmalarına hiç gerek yok, çünkü çubuğumuzu daha yeni yakıyoruz.

Aradan çok geçmedi, o görkemli manastırı alevler sardı; dev gözlerini andıran karanlık gotik pencerelerden, dalga dalga ateşler saçıldı. Kaçışan keşişlerin, Yahudilerin, kadınların oluşturduğu yığınlar kentlere doluştular. Oralarda askeri birlikler bulunduğunu, kentlerin ne de olsa iyi korunacağını sanıyorlardı. Hükümet akıncılara karşı asker göndermeye göndermişti, gelgelelim bu ufak birlikler ya Kazakları bulamamış ya da onlarla karşılaşınca yılgınlığa kapılıp pahalı atlarına binerek döngeri etmişlerdi. Leh krallık ordusunun bir nice savaşta ün yapmış komutanları yok değildi, işte bu kurt savaşçılar Zaporojyelilere karşı el birliğiyle karşı koymaya karar verdiler. Genç Kazakların asıl istediği de buydu. Savunmasız bir

düşmanla çarpışmak, çoluk çocuğu kılıçtan geçirmek, ev yağmalamak için katılmamışlardı bu sefere. Güzel bir ata kurulmuş, cepkenini savurarak caka satan, burnu havada bir Leh cenkçisi bulmak, onunla kozunu paylaştıktan sonra büyüklerinin gözüne girmektir asıl amaçları. Hem bu işin zevkini tatmak; hem de koşumlar, değerli kılıçlar, tüfekler ele geçirmek hoş bir şeydi. Aradan bir ay bile geçmedi, delikanlılar üstlerindeki pılı pırtıyı atarak yeni baştan giyindiler, donandılar. Tüyü yeni bitmiş yüzlerinin çocuksu anlatımı da sertleşmiş, erkekleşmişti.

Koca Taras, iki oğlunu, genç yiğitler arasında ön sıralarda gördükçe koltukları kabarıyordu. Ostap askerlik için biçilmiş kaftandı sanki; öğrenmediği hüner, beceremediği iş yok gibiydi. Hiçbir şaşkınlığa kapılmıyor, her güçlüğün altından büyük bir soğukkanlılıkla kalkıyordu. Tehlikenin biçimini, büyüklüğünü anında değerlendirmesi, zor durumdan sıyrılmanın bir yolunu bulup düşmanını tepelemek için geri dönmek üzere oradan hızla uzaklaşması yirmi iki yaşındaki toy bir genç için küçümsenmeyecek bir beceriydi. Şimdiden davranışlarında kendine güvenen, ne yaptığını bilen bir önderin kararlılığı vardı. Yiğitliği, gözü pekliği yanında aslan gibi güçlü kuvvetli oluşu babasını hayran bırakmaktaydı.

— Oo! Bu oğlan büyük bir komutan olacak. Hem öyle büyük bir komutan olacak ki, yanında babası hiç kalır!

Andrey'e gelince, savaşın müziğiyle büyülenmiş gibiydi; kurşun vızıltılarına, kılıç şakırtılarına kaptırmıştı kendini. Düşmanla karşılaşınca tehlikeyi tartmayı, kendi gücünü ölçüp biçmeyi de bilmiyordu. Savaş onun için bir haz kaynağı, çılgınca bir eğlenceydi. Gerçekten de öyle, kafasının içi karışmış, gözleri kararmış bir insan, çevresinde kelleler uçuşur, at gövdeleri patır patır yerlere serilirken; kendisini yaraladıklarını, onun başkasını vurduğunu duymazken; kurşun vızıltıları, kılıç şakırtıları ona doyumsuz bir şenlik gibi gelmez mi? İçinden taşan bir ateşle tehlikeden tehlikeye atılması, öfkeden gözü dönmüş bir halde kahramanlıklar yaratması bir nice kurt savaşçıya, soğukkanlı, akli başında askere parmak ısırtacak cinstendi.

Taras, Andrey'in ataklıkları karşısında da aynı hayranlığı duyuyordu.

— Bu oğlan yaman bir cenkçidir, Tanrı onu korusun! Ostap gibi değilse de, büyük bir komutan olacak!

Ordu doğruca Dubno kenti üzerine yürümeye karar vermişti; orada varlıklı kişilerin, büyük servetlerin olduğu söyleniyordu. Bir buçuk günlük yürüyüşten sonra Kazaklar kentin kapılarına dayandılar. Gelgelelim halk kenti adım adım savunmaya, düşmanı içeri sokmaktansa alanlarda, evlerinin önlerinde birer birer ölmeye kararlıydı. Kentin çevresini toprak bir tabya kuşatmaktaydı. Tabyanın alçak olduğu yerlerde taş duvarlar, mazgal görevi yapan evler, meşe kütüklerinden perdeler yapılmış, buralara toplar konmuştu. İçerideki askerler kalenin ülke için önemini biliyor, güçlerine güveniyorlardı. Zaporojyeliler o hızla tabyalara tırmandılsa da yoğun bir misket ateşiyle karşılaştılar. Sivil halk ordudan geri kalmak istememiş, tabyaların üstlerinde yığın yığın toplanmışlardı. Kenti savunmak için canlarını dişlerine taktıkları belliydi. Karşı koyanlar arasında kadınlar bile vardı. Zaporojyelilerin tepesine taşlar, çanaklar, çömlükler yağmaya, kaynar ziftler dökülmeye, ortalığı toz duman eden, gözlerini körelten kum torbaları atılmaya başladı. Kazaklar savaşın

böylesine alışık değillerdi. Ataman geri çekilmelerini buyurdu.

— Saldırıyı durdurun, arkadaşlar! Ama sakın yıldığımızı sanmayın! Kenttekilerin birini bile dışarı salarsam Hıristiyan değilim ben! En bayağısından Tarar gavuru desinler bana! Köpekler, varsınlar içerde gebersinler.

Böylece kenti çepeçevre sardılar. Kent kuşatmada beklerken Kazaklar aylak duracak değillerdi elbet. Yöredeki köyleri yağmalamaya, ekin yığınlarını yakmaya, biçilmiş tarlalara hayvanlarını sürmeye başladılar. O yıl da öylesine bol ürün olmuştu ki! Kuşatılan kentliler kaldırmaya fırsat bulamadıkları hasadın gözleri önünde yanıp kül olmasını ürpererek seyrediyorlardı. Kazaklar arabalarını uç uca dizip kenti iki sıralı bir çemberle kuşatmışlardı. Tıpkı Zaporozje'de olduğu gibi bölüklere ayrılmışlar, çubuklarını yakıp keyiflerine bakıyorlardı. Bu arada zar atanlar, birdirbir oynayanlar, ele geçirdikleri silahları değişik tokuş edenler mi ararsınız!.. Geceleri ateşler yakılıyor, kocaman bakır kazanlar içinde ayrı ayrı her bölüğün lapası pişiyordu. Kazanların başında da gözünü kırpmayan nöbetçiler vardı.

Çok geçmeden Kazaklar tembellikten sıkılmaya, bir işe yaramamaktan dolayı sızlanmaya başladılar. Akınların, zorlu çatışmaların olmadığı zamanlar askerlere verilen votka payının iki katına çıkarılması buyuruldu. Bu aylaklık gençlerin, özellikle de Taras Bulba'nun oğullarının canına tak etmişti. Andrey sıkıntıdan patlayacak gibiydi.

Taras;

— Dişini sık, be oğlum! dedi. İyi bir Kazak her türlü sıkıntıya katlanmasını bilmeli. Yalnızca kanlı çarpışmalarda gözünü budaktan sakınmamakta değil, işsiz kalındığında gevşemeyip her güçlüğe göğüs germektedir bütün hüner.

Ama ateşli bir delikanlının, yaşlı bir adamın düşüncesiyle bağdaşması kolay mı? Birisinin düşüncesi, duyguları başka, öbürününkü başkaydı.

Bu arada Taras Bulba'nın geride bıraktığı alay da Tovkaç'ın komutasında yetişip Zaporozjelilere katılmıştı. İki yüzbaşı, bir yazıcı, birçok gedikliyle dört bin asker vardı Tovkaç'ın emrinde. İşlerin kötüye sardığını işitince çağrılmadan gelenler, alaya gönüllü yazılanlar çoğunluktaydı. Yüzbaşılar Taras'ın iki oğluna annelerinin hayır dualarını getirdiler. Anneleri onlara Kiyev Mejigorsk Manastırı'nda okutup üflettiği, selvi ağacından oyulmuş birer kutsal haç göndermişti. Ostap ile Andrey haçları boyunlarına taktılar, analarını anıp duygulandılar. Böyle bir zamanda haçların gelmesi, annelerinin onlara selam göndermesi ne demektir acaba? Düşmanın yenileceğini, yurda elleri dolu döneceklerini, ünlerinin bütün ülkeye yayılacağını, adlarının ozanların şarkılarına geçeceğini mi muştuluyordu? Yoksa?.. Ama ilerde neler olacağını kimse kestiremez. Bataklıklardan kalkan bir güz sisine benzer gelecek denen bilinmezlik. O sisin içinde güvercin atmaya, atmaya güvercini tanımaksızın boşlukta döner dururlar... Ölümüne kıl payı yaklaşmışken bile tehlikeyi göremezler...

Bir akşam Ostap olan bitenlere bakmak için bölüğe gitti. Andrey yalnız başına kalmıştı. Yüreğine taş gibi çöken bir sıkıntı vardı, ama nedenini bilemiyordu. Temmuz gecelerinin o tatlı havasıyla alaca karanlığı sarmıştı dört bir yanı. Kazaklar yemeklerini çoktan yemişlerdi. Gözüne uyku girmeyen Andrey arkadaşlarının yanına da gitmek istemediği için, onu

çepeçevre kuşatan görüntüyü seyre koyuldu. Yukarda göğe serpiştirilmiş sayısız yıldız ıpıl ıpıl yanyor, aşağıda art arda dizilmiş arabalar duruyordu. Bunların arkalarına katran kovaları bağlanmış, arabaların içine her çeşit yiyecek, savaşta kazanılmış ganimetler yığılmıştı. Arabaların altında, yanında, ovanın her yerinde Kazaklar yatmaktaydı. Nasıl rasgelirse, öyle serilivermişlerdi. Kimisi torbasını yastık etmiş, kimi de arkadaşının böğrüne yaslanmıştı. Bir Kazak'ın yanından ayırmadığı üç şeyi vardı: Kılıcı, tüfeği, bir de tiryaki avandanlığı, yani şingir şingir bakır süsleri olan demir bilezikli kısa çubuğuyla çakmak taşı takımı. Bu üç şey hemen hepsinin yanında dururdu. Bacaklarını karınlarının altına kıvrımış yatan, akbenekli iri öküzler uzaktan bakılınca ovanın yüzüne serpiştirilmiş külrengi büyük taşlara benzetilebilirdi. Bir yanda, uyuyan Zaporojyelilerin horultuları duyulurken, öbür yanda, ayakları köstekli aygırların öfkeli kişnemeleri kırlardan yankılanıyordu. O temmuz gecesinin güzelliğine şimdi bir de korkunç, görkemli bir kızılık karışmıştı. Çevreyi yakıp kül eden yangınların kızılığıydı bunlar. Alevler gökyüzünün bir köşesini kan rengine boyadıktan sonra hareketsiz dururken; başka bir köşesinde yeni yeni yangınlar çıkararak göğe doğru fişkırıyor, sıçrayan ateş parçaları sanki yükselip yıldızların altında sönüyordu. Yanmış bir manastırın kapkara kaburgası, kudurgan ateşin kızılığında, kolları havada açık duran öfkeli bir keşişe benzetilebilirdi. Başka bir manastırın bahçesinde ağaçlar tutuştukça olgun erik salkımları fosforlu mor bir ışıkla, sararmış armutlar altın sarısı bir parıltıyla aydınlanıyordu. Manastırın duvarına ya da ağaç dalına asılmış zavallı bir Yahudi ya da bir keşiş yanıp kül oluyordu bahçesiyle birlikte...

Alevlerin üstünde uçuşan kuşlar, kırmızı atlas üzerine saçılmış ufacık kara haçları andırıyordu. Kuşatılan kent, derin bir uykuya dalmış gibiydi. Kentin çevresindeki kütük engeller, kilise kuleleri, evlerin çatıları uzaktaki yangınların kızılığıyla alazlanıyordu. Andrey kalkıp araba dizilerinin arasında dolaşmaya başladı. Akşam yakılan ateşler sönmeye yüz tutmuş, başlarındaki nöbetçiler o Kazak iştahıyla lapalarını, peltelerini tek kırıntı bırakmadan tıka basa yedikleri için oturdukları yerde uyuyakalmışlardı. Andrey bu vurdu duymazlığa hayli şaştı. "İyi ki karşımızda korkulacak, güçlü bir düşman yok..." diye geçirdi içinden. Sonra arabalardan birine yaklaştı, üstüne çıktı, ellerini ensesine bağlayıp boylu boyunca uzandı. Ama gene uyku girmedi gözüne, öylece yıldızları seyre koyuldu. Tepesinde bir baştan bir başa açık, dupduru bir gök vardı; sayısız yıldızlar, Samanyolunun sarı serpintileri gökyüzünü bir uçtan öbür uca kaplamıştı. Andrey arada bir dalar gibi olunca, ince bir sis perdesi bu görüntüyü örtüyor, sonra yeniden dağılıyor, gökyüzü de aydınlanıyordu.

Bir ara gözlerinin önünde sanki bir yüz duruyormuş gibi geldi. Uykunun ağırlığından düş gördüğünü sanarak gözlerini açtı, açar açmaz da üzerine eğilmiş, zayıf mı, zayıf kupkuru bir surat gördü. Kömür gibi kara, tarak yüzü görmemiş, karmakarışık saçlar çevrelemişti bu suratı, tepesinde de gelişi güzel atılmış, koyu bir başörtüsü vardı. Kıpırdamadan bakan gözler, sert çizgili yüzün donuk esmerliği insandan çok bir hortlak gördüğünü düşündürdü Andrey'ye. İçgüdüsel bir hareketle yekindi, elini tüfeğine götürdü.

— Kimsin sen! Kötülük için gelmiş bir şeytansen çekil karşımdan! Eğer insansen, şimdi şakanın sırası değil, gebertirim seni!

Karşısındaki hortlak parmağını dudaklarına götürdü, yalvarırcasına susmasını işaret etti.

Andrey indirdi elini, bu yüze daha dikkatli baktı. Uzun saçlarından, ince boynundan, yarı açılmış göğsünden bunun bir kadın olduğunu anladı. Derisinin sarıya çalan esmerliğine bakılırsa buralı değil, bir yabancı olmalıydı. Andrey kadının bitkin yüzüne, çökük avurtlarına, fırlak elmacık kemiklerine, uçları şakaklara doğru kıvrılmış çekik gözlerine baktıkça onu tanıyacaktı gibi oluyordu. Sonunda dayanamadı, sordu:

– Söyle, kimsin? Seni bir yerden gözüm ısıırıyor.

– Evet, iki yıl önce Kiyev'de karşılaşmıştık.

– İki yıl önce, Kiyev'de mi?..

Andrey öğrencilik günlerinin son iki yılını gözlerinin önüne getirdi. Sonra kadının yüzüne dikkatlice bir daha baktı.

– Tamam! Tanıdım! diye haykırdı Kovno Voyvodası'nın kızının yanındaki Tatar halayıksın sen!

Tatar kızı parmağını gene yalvarırcasına dudaklarına götürdü. Andrey'in haykırışından bir uyanan oldu mu diye geriye dönüp bakarken zangır zangır titriyordu.

Genç adam heyecanını yenemediği için titreyen bir sesle;

– Çabuk söyle, nasıl geldin buraya? Hanımın nerede? Neden ayrıldın yanından? diye sordu yavaşca.

– Burada, kentte şimdi...

Kanının damarlarından çekildiğini hisseden Andrey kendini tutamadı:

– Nasıl, kentte mi? Ne işi var burada?

– Babası bir buçuk yıldır Dubno Voyvodası. Onun için buradalar.

– Niye hepsini anlatmıyorsun? Evlendi mi hanımın? Şimdi ne yapıyor?

– Hiç... İki gündür ağzına tek lokma koymuyor.

– Neden?

– Kimsede bir dilim ekmek mi kaldı ki? Günlerdir hep toprak yiyoruz.

Andrey iyice afalladı.

– Hanımcığım tabyanın üstünden bakarken Zaporojyeliler arasında seni görüp tanımış. "Git de konuş o yiğitle" dedi. "Beni unutmadıysa yanıma gelmeye çalışsın. Eğer unuttuysa annem için bir dilim ekmek göndersin. Annemin, gözümün önünde acından ölmesine dayanamayacağım" dedi. "Ben öleyim de onun öldüğünü görmemeyim. Yalvar, dizlerine, ayaklarına kapan. Onun da bir annesi var, annesinin başı için sana bir dilim ekmek versin" dedi.

Genç Kazak bir tuhaf oldu, yüreğini türlü duygular sardı.

– Nasıl geldin buraya? diye sorabildi, şaşkınlıktan kurtularak.

– Yeraltı yolundan geldim.

– Nasıl, kente giden yeraltı yolu mu var?

– Var ya!

– Nerede o yol?

– Söylersem beni ele vermezsin, değil mi yiğidim?

– Kutsal haç üzerine yemin ederim ki, ele vermem!

– Yardan aşağı in, ırmağı geçince karşı yakadaki sazlıklar arasında.

– Nereye çıkar o yol?

– Dosdoğru kent manastırının yanına çıkar.

– Gidelim, hemen gidelim.

– Önce biraz ekmek ver! İsa aşkına, Meryem Anamız aşkına ekmek ver biraz!

– Onu da alacağız. Sen şimdi dur burda. Daha doğrusu, arabaya çık, yat. Uyudukları için kimse görmez. Ben şimdi dönerim.

Andrey böyle diyerek, kendi bölüğünün yiyeceklerinin bulunduğu arabalara yöneldi. Yüreği gümbür gümbür çarpıyordu. Kazak yaşamının, amansız savaşların bastırıldığı geçmişi birden su yüzüne çıkmış, günlük kaygılarını derinlere itmişti. Gururlu sevgilisinin yüzü, güzel elleri, gülümseyen gözleri, dudakları, göğsüne kıvrım kıvrım dökülen koyu kestane saçları, genç gövdesinin uyumlu, dolgun çizgileri dipdiri canlanmıştı gözlerinin önünde. Bütün bu anılar bir zaman için yerlerini başka düşüncelere bırakmış olsalar bile gönlünden büsbütün uzaklaşmış değillerdi. Öyle geceler olurdu ki, uykusundan ansızın uyanır, anlaşılmaz duygularına bir açıklama bulabilmek için kıvrırır dururdu.

Yürüdükçe yürek vuruşları artıyor, dizleri tir tir titriyordu. Demek, görecekti voyvoda kızını, yeniden görecekti. Arabaların yanına varınca oraya niçin geldiğini unuttu, aklını toparlamak için durdu, uzun uzun alnını oğuşturdu. Sonra kızın ölmek üzere olduğunu anımsayınca irkildi, içini bir korku kapladı. O korkuyla arabalardan birine atılarak koltuğunun altına birkaç kara ekmek somunu sıkıştırdı. Ancak neden sonra bu ekmeklerin narin yapılı bir kıza göre değil de, her zorluğa alışmış, iri kıyım Kazaklara göre pişirildiklerini düşünebildi. Bunu düşünür düşünmez de, atamanın üç günlük pelteye bol bol yetecek darı ununu bir öğünde kullandığı için aşçıbaşına kızması geldi aklına. Bölüklerin ocağına gitse istediği kadar pelte bulabilecekti, demek ki. Hemen babasının yol karavanasını kaptı, on kovalık iki kazanın yan yana bulunduğu ocak başına gitti. Bölük aşçısı oracıkta kıvrılmış uyuyordu, kazanların altındaki ateş için için yanmaktaydı. ama, ne tuhaf, kazanların ikisi de boştu! Onca pelteyi nasıl da göçürmüşlerdi! Öbür bölükler kadar kalabalık olmayan kendi bölüğünün adamları yemeğin hepsini bitirebilmek için devler gibi iştahlı olmalıydılar.. Başka bölüklere gidip mutfakları yokladı, onlarda da bir şey bulamadı. O zaman çok işittiği bir atasözünü anımsadı: Kazaklar çocuk

gibidir, az verirsin yerler, çok verirsin hiç bırakmazlar... Şimdi ne yapacaktı? Derken, aklına, bir manastırı talan ederlerken ele geçirdikleri bir çuval beyaz ekmeği babasının alayına ait bir arabaya koydukları geldi. Hemen arabayı buldu, fakat çuval yoktu ortalıkta. Ostap onu başının altına almış, yattığı yerde horul horul uyuyordu. Andrey çuvalı ucundan tutup çekti, başı yere düşen Ostap toparlanıp oturdu, daha gözlerini açmadan;

– Tutun, tutun şu Lehli alçağını! Atını bırakmayın, yakalayın! diye bas bas bağırmaya başladı.

Andrey korkmuştu, çuvalı ağabeyinin başına indirecekmiş gibi kaldırarak:

– Sus! Gebertirim yoksa! dedi.

Başını gerisin geriye yere düşen Ostap öyle çabuk uykuya daldı ki, kardeşinin ne söylediğini bile işitmedi. Horultusundan, üzerine yattığı otlar sağa sola saçılıyordu.

Andrey ağabeyinin bağırmasıyla kimse uyanmış mıdır diye dört yanına ürkek ürkek baktı; komşu birlikten tepesi perçemli bir başın kalktığını, gözlerini çevresinde alık alık gezdirdikten sonra gene yere yıkıldığını gördü. Bir iki dakika kadar bekledikten sonra çuvalı aldı, yola koyuldu. Tatar halayık arabada nerdeyse soluk almadan yatıyordu.

– Haydi, kalk! dedi. Korkulacak bir şey yok, hepsi uyuyorlar. Ekmeklerden birazını da sen götür.

Böyle diyerek çuvalı sırtına vurdu, arabaların yanından geçerken birinin içinden çektiği darı dolu bir çuvalı da sırtladı. Tatar kızına vereceğini söylediği ekmekleri bile vermemişti. Yükünün ağırlığı altında iki büklüm eğilerek, uyuyan Kazaklar arasından korkusuzca ilerledi.

Tam babasının yanından geçerlerken onun:

– Andrey! diye seslendiğini duydular.

Andrey'in yüreği ağzına geldi, dizleri zangır zangır titremeye başladı.

– Ne istiyorsun, baba? dedi yavaşça.

– Yanında bir kadın var. Şimdi kalkarsam canını çıkartırım senin! Kadından insana hayır gelmeyeceğini bilmiyor musun?

Bunları söylerken başını dirseklerine dayamıştı, sımsıkı çarşafa bürünmüş duran Tatar kızına dik dik bakıyordu.

Korkudan kanı çekilen Andrey, gözlerini babasına çevirip bakamadı. Neden sonra toparlandı, bir de başını kaldırıp baktı ki, babası elleri yanaklarında, çoktan uyuyakalmış. Rahatlayarak istavroz çıkardı. İçindeki yıldırdan eser kalmadığı için yürümesini sürdürdü. Bir ara geriye dönüp baktığında ne görsün! Tatar kızı arkada kara taştan bir yontu (heykel) gibi dikilmiyor mu? Her yanı koyu çarşafa örtülü olduğu için, uzaktaki yangınların kızılığı, ölü donukluğundaki gözlerinden başka bir yerini aydınlatmıyordu. Andrey yanına varıp kızını kolundan çekti, birlikte durup durup ilerlemeye başladılar. Bir süre sonra yarıdan aşağı inerek ırmak yatağına vardılar. Tembel tembel akan suyun ortasında tümsekler, sazlık vardı. Buraya inmekle Zaporozjelilerin bulunduğu düzlükten de görünmez olmuşlardı. Andrey dönüp

baktı; duvar gibi yükselen yarın üzerinde otlar, bunların üstünde de altın bir orağı andıran yarım adayı gördü. Çok geçmeden şafak sökeceğini gösteren hafif bir esinti çıkmıştı. Çevrede tek bir horozun öttüğü bile duyulmuyordu; çünkü kentteki, köylerdeki horozların hepsi de kesilip yenmişti. Köprü görevi yapan bir kütükten karşı yakaya geçtiler, önlerine birincisinden daha yüksek, daha dik bir yar çıktı. Burası kentin kıyısında doğal bir kale duvarı oluşturduğu için, tabyalar alçak yapılmıştı. Andrey tabyaların arkasında hiçbir asker göremediye de manastırın hantal duvarlarını seçebildi. Yarla ırmak arasını sık otlar, adam boyu kamışlar kaplamıştı. Yarın üstünde kalan çit yıkıntılarında orasının eskiden bir bostan olduğu anlaşılıyordu. Şimdi çitin arkasında geniş yapraklı aslanagzı otları, labadalar, küme küme dikenler bitmişti. Hepsinin üstünde de birkaç ayçiçeği başı yükseliyordu. Tatar kızı pabuçlarını çıkardı, eteğini toplayıp yalınayak yürümeye başladı. Yerler çamurdu, sulara bata çıka ilerliyorlardı. Oradaki bir ot yığınını kaldırdıklarında fırın ağzından büyücek, kemerli bir delik gördüler. Başını eğen Tatar kızı girdi önce deliğe, arkasından iki büklüm eğilerek Andrey daldı. Sırtındaki çuvallarla iki büklüm yürümek çok zordu, üstelik zindan gibi karanlıktı içerisi.

VI

Tatar kızı önde, iki çuval yüküyle Andrey arkada, dar, karanlık dehlizde güçlükle ilerliyorlardı.

Halayık kız bir ara;

— Az sonra yolumuzu görmeye başlayacağız. Şamdanı koyduğum yere yaklaştık, dedi.

Çok geçmedi, karanlık duvarlar titrek bir ışıkla aydınlandı. Önlerine genişçe bir boşluk çıkmıştı. Bir köşede, duvarın dibinde küçük bir masa, masanın üstünde de, Katolik tarzında, silik bir Meryem Ana resmi duruyordu. gümüş bir kandilin aydınlattığı küçük masayla soluk tasvir bu yeraltı kilisesinin kürsüsü olmalıydı. Tatar kızı eğildi, yerden uzun ayaklı bir pirinç şamdan aldı. Şamdana küçük küçük zincirlerle bir mum söndürme külahı, bir maşa, bir de kesme makası takılıydı. Halayık kız şamdanı kandilin ateşinden yaktı. Elllerinde ışık, yavaş yavaş yürürlerken, bir koyu karanlığa giriyorlar, bir aydınlığa çıkıyorlardı. Onları görenler "Gerardi della notte" tablosunun bir parçası sanırdı. Genç Kazak yiğidinin sağlık fıskıran, diri yüzüyle yol göstericisinin bitkin, soluk benzi bu tablounun birbirine karşıt iki karakterini canlandırıyor gibiydi.

Dehliz biraz genişleyince Andrey belini doğrultabildi, Kiyev mağaralarına benzeyen duvarlara daha bir dikkatle baktı. O mağaralarda da buradaki gibi duvarlarda geniş oyuklar vardı, oyukların kimisine tabutlar konmuştu. Yerlerde, nemden yumuşayıp çürümeye yüz tutmuş insan kemikleri gördüler. Dünyanın binbir türlü derdinden, şeytanın ayartmasından kaçıp buralara sığınan keşişlerin kemikleriydi bunlar. Her yer ıslaktı, bazen su içinde yürüyorlardı. Çok yorulan Tatar kızının durup dinlenmesi için birkaç kez mola verdiler. Zavallıcık! Yediği bir parça ekmek yüzünden midesine sancılar girmiş, sancının şiddetinden yere çöküp kıvrandığı zamanlar olmuştu.

En sonunda küçük bir demir kapının önüne vardılar. Tatar halayık:

— Çok şükür, gelebildik! dedi.

Elini kaldırıp kapıya vurmak istediye de kendisinde o gücü bulamadı. Bunun üzerine Andrey çaldı kapıyı. Çıkan gürültünün boğuk yansıması kapının arkasında kemerli boşluklar bulunduğunu gösteriyordu. Birkaç dakika sonra anahtar şangırtılarıyla birlikte birinin merdivenden indiği duyuldu. Bunun arkasından kapı açıldı; belinde bir demet anahtar, elinde şamdanıyla dar merdivenin başında bir keşiş belirdi. Katolik papazını görünce irkildi Andrey, o mezhebin din adamlarına karşı Yahudilere duyduğundan daha büyük bir tiksinti duyduğu için elinde olmadan ürperdi. Papaz da karşısında bir Kazak cenkçisi görünce sendeleyerek geri çekilmişti. Ama Tatar kızının anlaşılmayan bir iki sözü üzerine toparlandı, rahatladı.

Papaz kapıyı arkalarından kilitledi, yolu aydınlatmak için yeni gelenlerin önüne düştü, bir süre sonra manastırın kuytu kubbelerinin altına vardılar. Yüksek şamdanların aydınlattığı bir

kürsünün dibinde bir papaz diz üstü dua ediyordu. İki yanında da sırtlarında mor entarileri, göğüslerinde beyaz tenteneleri, ellerinde buhurdanları bulunan, onun gibi diz çökmüş iki çocuk vardı. Üçü birden bir mucize göndermesi, kenti düşmandan kurtarması, halka sabır ve dayanma gücü vermesi, acılarının, açlıklarının son bulması için Tanrı'ya yakarıyorlardı. Manastırı, sabah duasına gelen kadınlı erkekli ufak bir kalabalık doldurmuştu. Hayalet gibi cılız kadınlar, diz üstü çökmüşler, kollarıyla başlarını önlerindeki sıraların arkalıklarına dayamışlardı. Erkekler de öyle; diz üstü durmaya çalışırken ya bir direğe, ya da kemerlerin oturtulduğu köşeli ayaklara tutunuyorlardı. Ana kürsünün üzerindeki yüksek pencerelerin renkli camlarından süzülen gün ışığı duvarlarda sarılı mavili harelere çizerken kilisenin içini pembe bir ışığa boğuyordu. Büyük kubbenin altındaki boşluğu dolduran günlük dumanı, ışıklar vurdukça gökkuşağı renklerine bürünüyordu. Bulunduğu loş köşeden bu renk cümbüşünü seyre dalan Andrey donup kalmış gibiydi. Tam o sırada orgun görkemli gürlmesi kiliseyi doldurdu. Gök gürültüsünü andıran kalın, tok sesler ilahilere dönüştürüp kubbelere doğru yükseldi; ilahiler kilisenin içinde bir süre uğultuyla dolandıktan sonra aynı kalın seslerle gümbürdeyerek birdenbire sustu. Birbirini izleyen tok gürlmeler, seslerin kubbelere uğuldayarak yankılanması bu görkemli müziği ağzı açık dinleyen Andrey'i büyülemişti.

Birisinin kolundan çekmesiyle kendine geldi.

— Haydi, gidiyoruz! diyordu Tatar kızı.

Kilisedekilerin dikkatini çekmeden dışarı çıktılar. Önlerinde geniş bir alan duruyordu. Tan yeri kızarmıştı, güneş doğmak üzereydi. Dört köşeli alan ıssızdı. Sıra sıra dizilmiş boş kerevetler kentin yiyecek pazarının en azından bir haftadır kurulmadığını gösteriyordu. O çağın çoğu sokakları gibi taşla döşenmemiş yollar kuru çamur yığınlarıyla kaplıydı. Alanın dört bir yanında kerpiçten ya da taştan tek katlı küçük evler vardı. Diklemesine konan kalasların, köşeden köşeye ağaç kirişlerin tuttuğu bu evler Litvanya'nın, Lehistan'ın kimi bölgelerinde bugün bile görülebilir. Evlerin üstüne oturtulmuş kocaman çatılarda pencereler, havalandırma delikleri bulunuyordu. Alanın bir köşesinde, hemen kilisenin bitişiğinde, öteki evlerden ayrı, iki katlı, yüksekçe bir yapıya gözü ilişti Andrey'in. Belediye ya da bir devlet dairesi olması gereken yapının dik çatısına büyük bir saat konmuştu. Çift sütun üzerinde duran terasındaysa bir nöbetçi gördü, geziniyordu. Alanın ıssızlığına karşın birtakım iniltiye çarptı Andrey'in kulağına. İyice dikkat edip bakınca yerde kıpırdamadan yatan insan gövdeleri gördü. Bunların ölü mü, yoksa uyuyor mu olduklarını anlamaya çalışırken ayağı bir şeye takıldı. Durup eğildi, bir kadın ölüsüydü bu. Görünüşe bakılırsa Yahudiydi. Giyinişinden genç olduğu anlaşılacakla birlikte, çektiği acılardan zayıflayıp çarpılan yüzü zavallılığı çok yaşlı gösteriyordu. Başına kırmızı bir ipek mendil sarmıştı. İki yandan bağladığı çift sıra inci ya da boncuk dizisi arasından fırlamış kıvrım kıvrım saç demetleri, damarları görünen kuru boynuna dökülüyordu. Kadının yanında küçük bir çocuk vardı. Minicik elleriyle annesinin cılız memelerine yapışmış, ama süt bulamadığı için öfkeden tırnaklarını etine geçirmişti. Ağlayacak, bağırarak gücü kalmamış olacak ki, tısı çıkmıyordu; inip kalkan küçük karıncığından henüz sağ olduğu, fakat çok geçmeden öleceği anlaşılıyordu.

Andrey ile kılavuzu yan sokaklara saptılar. Sapar sapmaz çıldırmış gibi üzerlerine saldıran bir adamla karşılaştılar. Adam Andrey'in değerli yükünü görmüştü. "Ekmek! Ekmek!" diyor da

başka bir şey söylemiyordu. Andrey bir itimlik canı kalan zavallıya elinin tersiyle şöyle bir vurdu, sonra acıdığı için önüne bir ekmek attı. Adamcağız ekmeği kudurmuş köpek gibi dişleriyle parladı; onun da aç midesine dayanılmaz sancılar girdi, hemen oracıkta kıvrana kıvrana öldü.

Her adımda açlığın korkunç görüntüleriyle karşılaşıyorlardı. Sanki evlerinde oturmaya dayanamayan insanlar gökten yiyecek bir şey düşer umuduyla sokaklara dökülmüşlerdi. Kapısının önünde oturan yaşlı bir kadın gördüler. Ölmüş müydü, uyuyor muydu, yoksa bayılmış mıydı; ilk bakışta belli değildi. Başka bir evin çatısında, kendini direğe asmış bir adam sallanıyordu. Zayıf mı zayıf, çiroz gibi bir adam. Açlığın acılarına katlanamayacağını anlayınca yaşamına kendi eliyle kıymıştı.

Andrey bütün bunları görünce kendini tutamadı.

— Bu insanlar yaşamlarını uzatmak için neden her çareye başvurmuyorlar? diye sordu. Ölüm kapıyı çalınca iğrenmek, tiksirmek diye bir şey kalmaz, eti murdar olan hayvanlar bile yenebilir.

— Ne varsa hepsini yedik. Koca kentte tek at, tek köpek, tek sıçan bile bulamazsın. Yiyeceklerimiz hep dışardan, köylerden günü birliğine geldiği için evlerimizde bir şey saklamazdık.

— Öyleyse açlıktan sapır sapır dökülürken kenti nasıl kurtaracaksınız?

— Voyvoda teslim olmayı düşünüyordu, ama dün sabah Bucak'taki alay komutanından şahinle bir haber geldi. Bir süre daha dayanmamızı, kenti teslim etmememizi istiyormuş. Yola çıkan başka bir alayla birleşir birleşmez bizleri kurtarmaya gelecekmiş. Şimdi her dakika onları bekliyorlar. Bak, işte bizim eve yaklaşıyoruz.

Öbür evlere benzemeyen, küçük küçük tuğlalardan yapılmış bu iki katlı güzel konak uzaktan Andrey'in dikkatini çekmişti. Alt kat pencerelerinin çıkıntılı granit taşlarıyla çerçevelenmesi, üst katın kemerli bir köprüye benzetilerek her kemer arasına armalar oturtulması, konağı bir İtalyan mimarının yaptığı gösteriyordu. Aynı armalar evin köşelerine de konmuştu. Renkli tuğlalardan yapılmış geniş bir merdivenden, öteki geniş alana iniliyordu. Alt basamağın iki yanında, kollarının arasında birer uzun saplı savaş baltası tutarken başlarını ellerine dayayarak oturan iki nöbetçi vardı. İkisinin de aynı biçimde oturmaları, yerlerinden hiç kıpırdamamaları birer yontu olduklarını getiriyordu insanın aklına. Uyumadıkları halde olan bitene aldırtdıkları yoktu, merdivenden çıkanlara başlarını çevirip bakmadılar bile.

Andrey ile Tatar kızı merdivenin üst başına vardıkları zaman tepeden tırnağa silahlanmış, sırmalı urbalar giymiş, elinde dua kitabı tutan başka bir nöbetçiyle karşılaştılar. Yeni gelenleri görünce nöbetçi yorgun gözlerini kaldırıp baktı, fakat Tatar halayığın söylediği birkaç sözcük üzerine yeniden kitabına eğildi. Geniş bir odaya girdiler, burası evin sofası olmalıydı. Çeşitli pozlarda oturan askerler, yazıcılar, uşaklar, şarap sunucuları doldurmuştu koca odayı. Lehistan ordusundan bir beyin ne derece yüksek rütbeli, varlıklı olduğu kapısındaki adamların sayısından belli olur. Havaya yeni söndürülmüş mumların kokusu sinmişti. Doğan güneşin aydınlığı parmaklıkları pencerelerden içeri dolduğu halde, odanın ortasında duran,

adam boyu iki şamdanla hâlâ mumlar yanıyordu. Andrey, tam karşısına gelen, oymalı meşe ağacından yapılmış armalı büyük kapıya yöneldiyse de Tatar halayık yeninden tutup çekti, ona yan duvardaki küçük kapıyı gösterdi. Önce bir koridora, oradan loş bir odaya girdiler. Kepenklerin yarıklarından süzülen aydınlıkta ancak kırmızı kadife perdeyle büyük bir resmin parlayan yaldızlı çerçevesi seçilebiliyordu. Tatar kızı Andrey'e beklemesini işaret etti, kendisi ise, içinden pırıl pırıl ışıklar gelen başka bir odaya girdi. Odadan fısıltılar, alçak sesli konuşmalar gelince Andrey'in yüreği hop etti. Kapı aralığından selvi boylu bir kızın şöyle bir geçiverdiğini gördü. Kızın uzun saç örgüleri omuzlarından aşağı dökülüyordu. Halayık kız geri döndü, Andrey'e gelmesini söyledi. Andrey içeri nasıl girdi, arkasından kapı nasıl kapandı; hiçbir şey anlayamadı. Oda iki şamdanla aydınlanıyordu; köşede de basamaklı bir kürsü, kürsünün üstünde ise Meryem Ana tasvirinin önünde yanan bir kandil vardı. Katolikler dua ederlerken dizlerini bu basamaklara koyarlar. Ama Andrey'in gözleri başka bir şey arıyordu.

Başını öbür yana çevirdi, çevirir çevirmez onun kollarına atılacakmış gibi uzanan, fakat son anda taş kesilmiş benzeyen bir genç kızla karşılaştı. Doğrusunu söylemek gerekirse çok şaşırılmıştı. Çünkü önünde duran kız iki yıl önce tanıdığı dilberden, tümüyle değişik, ondan kat kat üstün bir varlıktı. Önceki güzelliği ressamın hoş bir taslağı sayılırsa şimdikine son fırçayı da vurup bitirdiği, olgun, eksiksiz bir tablo denebilirdi. Eski şirin kız gitmiş, yerine, gözleri kamaştırıcı genç bir hanım gelmişti. Andrey'e çevirdiği bakışlarında içindeki duyguların izleri, kırıntısı değil, tümü vardı. Daha kurumaya vakit bulamamış gözyaşları gözlerine ayrı bir parlaklık, ayrı bir çekicilik veriyordu. Göğsü, boynu, omuzları doğa ananın yaratabileceği en kusursuz güzellikte bütünleşmişti. Eskiden yüzünü çevreleyen, kıvrım kıvrım uçuşan saçlar şimdi örülüp toplanmış; örgülerin birkaçı dalga dalga omuzlarına, göğsüne dökülmüştü. Yüzünün çizgileri öylesine değişmişti ki, Andrey bu yüzle düşlerini dolduran sevgilisi arasında bir benzerliği boşuna aradı durdu. Benzinin uçukluğu, güzelliğini soldurmak şöyle dursun, bu yüze başka bir alımlılık, karşı konmaz bir çekicilik veriyordu. Andrey sevgilisini böyle değişmiş bulunca saygıyla karışık bir korku duydu, kızın karşısında dondu kaldı.

Voyvoda'nın kızının onu görür görmez büyülediği anlaşılıyordu. Kazak delikanlısı da değişmiş, erkek güzelliğinin doruğuna erişmişti. Bütün kımıltısızlığına karşın yüzünden, gövdesinden, bacaklarından çevikliği, erkek gücü fıskırıyordu. Parlayan gözlerinin sert bakışları, kadife kaşlarının yay gibi bükülüğü, gençlik ateşiyle tutuşan yüzünün tunçlaşmış esmerliği, ipek parlaklığındaki bıyıklarının dikliğiyle genç kızı canevinden vurduğu belliydi.

Sesinin titremesini önleyemediği için;

— Yaptığın bu iyiliğe nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum, yüce gönüllü yiğidim! dedi titreyen sesiyle. Benim gibi güçsüz bir kadın değil, Ulu Tanrım versin cömertliğinin ödülünü.

Gözlerini önüne indirdi, uzun kirpikli göz kapakları yarım ay biçiminde kapandı. O güzelim yüzü de eğilmiş, yanaklarında bir pembelik belirmişti. Yüreğindeki ateşli duyguları dile getirmek için yanıp tutuşan Andrey'in dili tutuldu birden. Sesinin kesildiğini, dudaklarının kenetlendiğini hissetti. Papaz okulunda okumuş, savaş alanlarında eğitilmiş bir göçebenin işi değildi anlaşılacak bir genç kıza karşı duygularını anlatmak. Kazak olarak yaratılmaktan dolayı büyük bir öfke duydu.

O sırada Tatar halayık içeri girdi. Ekmeği dilim dilim kesmiş, altın bir tepsiye koymuş, hanımına sunuyordu.

Güzel kız bir halayığa, bir ekmeğe baktı, sonra gözlerini Andrey'e çevirdi... Neler yoktu ki bu süzgün bakışta? Yüreğini dolduran sevgiyi açıkça söyleyememenin acısını bu bakıştan daha etkili ne anlatabilirdi? Andrey birdenbire rahatladı, şaşkınlığından kurtuldu. Yüreğine vurulan zincirler çözülmüştü artık; duygularını sözlerle, birçok sözle anlatabilirdi. Ama genç hanım halayığına dönüp;

– Anneme de götürdün mü, diye sordu.

– Anneniz uyuyor, efendim.

– Ya babama?

– Götürdüm, kendisi gelip yiğide teşekkür edeceğini söyledi.

Voyvodanın kızı ekmekten bir dilim alıp ağzına götürdü. Sevgilisinin kar gibi beyaz parmaklarıyla ekmeği koparıp yediğini seyretmek Andrey'e mutlulukların en büyüğünü veriyordu; fakat birden aklına, verdiği ekmeği yer yemez gözünün önünde kıvranarak ölen aç adam geldi. Yüzü sarardı, kızın elini tutup;

– Yeter artık, hepsini yeme, dedi. Çoktandır aç duruyordun, ekmek dokunur sana.

Kız ekmeği tepsiye bıraktı, Andrey'in gözlerinin içine baktı. Her deneni yapan, uslu bir çocuğa benziyordu. Onun bu bakışını hangi sözler anlatabilirdi? Hayır, ne genç kızın gözlerinde okunan derin anlamı, ne de ona vurgun delikanlının gönlünde kopan fırtınayı hiçbir yazarın kalemi, hiçbir ressamın fırçası, hiçbir yontucunun keskişi anlatamazdı.

Andrey'in gönlü, ruhu, hayranlık duygularıyla doluydu.

– Ey, gönlümün sultanı! dedi. Ne istersen, ne dilersen dile benden! Her emrin başım üstüne! En olmayacak şeyleri buyur, koşup her buyruğunu yerine getireyim. Senin için yapmayacağım, başaramayacağım iş yoktur. Canım yoluna kurban olsun! Kutsal haç üzerine yemin ediyorum, canımı uğruna seve seve veririm... Kendi mülküm olan üç çiftliğim, babamın yilkısının yarısı, annemin babama getirdikleri, ondan saklı olarak biriktirdikleri topluca büyük bir servet sayılır. Kazakların arasında kimsenin silahları benimkiler kadar güzel değildir. Kılıcımın yalnızca kabzası için yilkıların en iyisini, üstelik üç bin davar veriyorlar. İşte bütün bunları bırakmaya, yakmaya, yıkmaya, batırmaya hazırım. Yeter ki sen kara kaşının ucunu oynat. "Evet" de bana! Biliyorum, bu söylediklerim gülünç, yersiz kaçıyor. Bütün ömrüm papazlar okulunda, Zaporojyeli Kazaklar arasında geçti; onun için kralların, prenslerin diliyle konuşmayı, soylular gibi davranmayı beceremem. Ama Ulu Tanrı seni yalnızca bizlerden değil, beylerin, padişahların kızlarından da ayrı yaratmış. Bizler senin kölen bile olamayız, sana ancak göklerdeki melekler hizmet edebilir!

Kız gittikçe artan bir şaşkınlıkla delikanlının söylediklerini dinliyor, sözlerinin bir tekini bile kaçırmıyordu. Ta yürekten gelen bu yalın sözlerde içine işleyen bir tutku, genç bir gönlün güçlü haykırışı vardı. Öne eğilen güzel yüzünü delikanlıya çevirmiş, saçlarını arkaya atmış, dudaklarını aralamış, kocaman kocaman açılan gözlerini ona dikmişti. Genç Kazak

konuşmasını bitirince kız da ona karşılık vermek istedi, ama sevdiği delikanlının hangi görevle kendi ülkesine geldiğini anımsayınca duraladı. Babası, kardeşleri, yurdu ondan başka şeyler beklemiyor muydu? Öç almak için kenti kuşatıp içindekileri korkunç bir ölüme terkedener, karşısındaki gencin soyundan değiller miydi?.. Gözleri doldu, masanın üstünde duran ipek işlemeli mendili alarak yüzüne kapadı. Başını arkaya atmış ağlarken inci dişleriyle alt dudağını ısırıyor, yüreğinde duyduğu acıyı göstermemek için mendiliyle yüzünü saklıyordu. Onun böyle kendinden geçmiş bir durumda ağladığını görenler zehirli bir yılan sokmuş sanırdı.

Andrey;

– Ne olur, bana bir sözcük söyle! diyerek kızın elini tuttu.

Sevgilisinin kadife teni eline değer değmez bütün damarlarını bir ateş sardı. Elinin içinde cansız duran yumuşak eli çekinmeden sıkıyordu şimdi.

Ama kızda hiçbir hareket yoktu; ne bir tek sözcük söylemiş, ne de mendili yüzünden indirmişti.

– Neden öyle üzgünsün? Söyle, bir derdin mi var? diye sordu.

Kız, yüzünden mendili aldı, saçlarını arkasına attı, derinden gelen bir ah çektikten sonra açıldı, kederini dile getirdi. Acısını öyle bir söyleyişi vardı ki, su başında biten sazlar hafif bir yel esince ancak böyle inler. İniltiyi durup dinleyen yolcunun yüreği üzüntüyle dolar; artık sönen akşamın güzelliğini, orakçıların şen türkülerini, yollardan geçen arabaların gürültüsünü görmez, duymaz olur.

– Ben üzülmeiyim de kim üzölsün? diye başladı acı acı yakınmaya. Beni doğuran anaya, besleyip büyüten babaya yazık! Ne kara yazgım varmış benim! Feleğın ettiklerini celladım etmezdi. Ülkemizin en soylu prensleri, en zengin beyleri, paşaları, yabancı ölkelerin kontları, baronları, yiğitleri, kişizadeleri dizi dizi önüme geldiler. Hangisini istesem sevebilir, hangisini istesem dünyanın en mutlu insanı ederdim. En yakışıklısının, en seçkininin, en soylusunun kocam olması için elimi şöyle bir oynatmam yeterdi. Ama kör yazgım, kara talihim, onlardan birini sevmemi engelledi; gittim de bir yabancıya, bir düşmana gönöl verdim. Ey, kutsal Meryem Ana! Nasıl bir suç işledim, ne günahım vardı ki, bu cezalara çarptırdın beni? Bolluk, zenginlik içinde büyütöldüm; önüme en lezzetli yemekler, en iyisinden şaraplar getirildi; ölkemizin en yoksul dilencileri gibi sürünecek olduktan sonra bütün bunlar neye yarar? Sürünmem yetmiyormuş gibi gözümün önünde annemin, babamın çırpına çırpına öldüklerini de mi görecektim? Keşke görmesem de onların yerine bin kez ben ölsüm! Neymiş benim kara yazgım ki, ölmeden önce bilmediğim, tatmadığım bu aşk sözlerini duydum, yüreğim ateşlerle dağlandı! Son anımda içim parçalansın, acı yazgım daha acı gelsin, gençliğime daha çok ağlayayım, ölümden daha çok ürpereyim, ey kutsal Meryem Ana, hem seni, hem feleğın ettiklerini yereyim diye mi işittim bu tatlı sözleri? Bağışla günahlarımı, ulu Tanrım!..

Genç kız içini döktükten sonra yeniden sessizleşti. Kederden önüne düşen başı, bulutlanan alnı, umutsuz bakışları, önce göz yaşlarıyla ıslanan, sonra kuruyarak solgunlaşan yanakları, "Bu dünyada mutluluk denen bir şey var mıymış?" der gibiydi.

Andrey;

— Hayır, dünyanın en güzel, en iyi kadınının böyle acılar çekmesine kimsenin gönlü razı olmaz! diye haykırdı. Yeryüzündeki bütün güzellikler sana tapsın diye yaratılmıştır. Ölmek ne söz, böyle bir şeyi nasıl düşünebiliyorsun? Başım üzerine, kutsal bildiğim her şey üzerine ant içerim ki, yaşayacaksın sen! Eğer yiğitliğimle, Tanrı'ya yakarmalarımın senin kara talihini yenemezsem, o zaman birlikte ölürüz. Önce ben ölürüm, ayaklarının dibinde can veririm. Ben yaşadıkça kimse bizi birbirimizden ayıramaz.

Kız o güzel başını usulca salladı.

— Yiğidim, kendini de aldatma, beni de... Ne yazık ki beni sevemeyeceğini çok iyi biliyorum. Çünkü seni bekleyen bir görevin var; seni çağıran bir baban, arkadaşların, doğup büyüdüğün anayurdun var! Biz birbirimize ancak düşman olabiliriz!

Andrey başını sertçe silkti, kızın karşısında boylu boyunca dikildi.

— Babam, arkadaşlarım, anayurdum varsa ne olmuş? Sen öyle sanıyorsan ben de diyorum ki, kimsem yok benim, hiçkimsem.

Bunları söylerken dikbaşı bir Kazak'ın önemli bir işe, herkesin göze alamayacağı bir işe karar verdiği zaman yaptığı gibi, yumruğunu sıkıp havada tutmuştu.

— Kim demiş Ukrayna benim yurdumdur diye? Bana orayı yurt olarak kim vermiş? Ruhumuzu saran, bizi okşayan neresiyse orasıdır yurdumuz. Benim yurdum, benim varlığım sensin. Yaşadıkça bu yurdu yüreğimin derinliklerinde saklayacağım, onu kendimden ayırmayacağım. Görelim bakalım, hangi Kazak gelip beni ondan koparabilirmiş? Bu yurt için her şeyimi vermeye, kırıp dökmeye, yok etmeye hazırım!

Genç kız bir an yontu gibi dondu kaldı, gözlerini Kazak delikanlısının gözlerine dikti. Sonra şaşkınlıktan kurtularak, pamuk kollarını sevgilisinin boynuna doladı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ancak sevmek için yaratılmış, yüreğinin sesinden başkasını dinlemeyen, yüce duygulu bir kadın böyle davranabilirdi.

Birdenbire dışardan birtakım bağrıışmalar, davul gümbürtüleri, boru sesleri yükseldi. Ama Andrey hiçbirini işitecek durumda değildi. Kızın sıcak soluğundan, yanaklarını ıslatan gözyaşlarından, pırıl pırıl bir ipek seli gibi yüzüne dökülen kokulu saçlarından başkasını duymuyordu...

O sırada Tatar halayık koşarak içeri girdi, çılgın gibi seviniyordu:

— Kurtulduk! Kurtulduk! Bize yardıma gelenler kente girdi. Ekmek, buğday, un getirdiler. Birçok Zaporojyeliyi de tutsak almışlar.

Ama Andrey de, sevgilisi de işitmediler onun ne dediğini. Andrey kendisini göksel duygulara kaptırmış, yanağına değen o hoş kokulu ağzı öpüyor, o dudaklar da öpüşünü geri çevirmiyordu. Gönüllerden kopup gelerek dudaklarda birleşen o öpüşme hazzı, insanın yaşam boyu yalnızca bir kez tadabileceği bir duyguydu.

Babayiğit bir Kazak böyle harcadı kendini, yiğitliğine böyle leke sürdü. Artık bir daha ne

Zaporojye'nin, ne baba ocağının, ne Tanrı'nın kilisesinin yüzünü görebilecekti. Ukrayna da oğullarının en yürekliğini, koruyucularından en iyisini bir daha göremeyecekti. Varsın koca Taras, soyunun onurunu lekeleyen böyle bir oğul yetiştirdiği için kırılmış perçeminden bir tutam saç koparsın, varsın o alçağı her gün, her saat ilenerek ansın!..